

Simtgade

žurnāls

4/4

Latvija
100

Līdzfinansējums
no Latvijas valsts
simtgades programmas

Kultūras ministrija

Latvijas valsts simtgades informācijas centrs

Latvijas Nacionālā bibliotēka,
Mūkusalas iela 3, 1. stāvs, Rīga

+371 673 303 50

+371 220 138 89

lv100@km.gov.lv

lv100.lv

Interneta žurnāla “Satori” redakcija

Ilmārs Šlāpins, Elizabete Lukšo-Ražinska,
Anna Andersone

Korektore

Liene Kāposta

Projekta vadība

Elizabete Lukšo-Ražinska, Zaiga Pūce,
Paula Jansone

Burtveidoli

Freight, Lapture

Papīrs

Maestro print 190 g/m², *Maestro print* 90 g/m²

Dizains

Kārlis Dovnorovičs: SIA “You Made My Day”

Izdevējs

biedrība “Ascendum”,
2018. gada novembris

UDK 930.85 (474.3)(051)

Si 650

ISSN 2592-8465

[Draugiem.lv](http://draugiem.lv)
Latvija100

[Facebook](https://www.facebook.com/Latvija100)
Latvija100

[Flickr](https://www.flickr.com/photos/Latvia100/)
Latvia100

[Instagram](https://www.instagram.com/Latvija100/)
Latvija100

[Twitter](https://twitter.com/Latvija100)
Latvija100

[Youtube](https://www.youtube.com/channel/UC100Latvija)
LV100

Ievads

Cik mēs viens par otru zinām?

Latvijas valsts simtgade ir devusi stimulu vairākiem zīmīgiem procesiem, kas ļauj tās iedzīvotājiem vairāk un labāk saprast sevi.

Atskatīšanās pagātnē un iedziļināšanās valsts pirmsākumu sīkākajās detaļās nav tikai iemesls vēsturnieku strīdiem un mācību grāmatu pārrakstīšanai, tas dod mums iespēju apzināties atsevišķu notikumu un personību ietekmi politisku lūzumpunktu situācijās. Ņemot to vērā, mēs varam uzmanīgāk un atbildīgāk vērtēt arī šodienas notikumus, mūsu katra personisko ietekmi, iesaisti un līdzdalību valsts būvniecībā.

Izvēloties un kārtojot Nacionālās enciklopēdijas šķirklus, mēs ieliekam savas zināšanas par Latviju noteiktā rāmī un struktūrā, vizualizējam lietu attiecības un kopsakarības, piešķiram sev apkārt esošajai pasaulei noteiktu kārtību. Mūsdienīgā enciklopēdijā šī shēma nav sastingusi un nemainīga, virtuālajā vidē mēs varam savas zināšanas nemitīgi atjaunot, sakārtojot tās atkal no jauna ik brīdī, tā iemācoties saglabāt kārtību bangojošajos informācijas viļņos, kas aizvien vairāk kļūst par modernā cilvēka ikdienas sastāvdaļu.

Arī valsts simtgades entuziasmā atbalstīto jaunu mūzikas, kino, literatūras un mākslas darbu gūzmai nepiemīt tikai jaunrades vērtība, tie runā par to, kā mēs sevi redzam, dzirdam vai sajūtam – kā mēs varam no jauna paskatīties uz zināmiem vai aizmirstiem Latvijas cilvēkiem, kādiem vārdiem runājam par senākiem vai pavisam neseniem notikumiem, kādu varam iztēloties iespējamo vai gribēto Latviju. Jo dažādāka un daudzveidīgāka ir mūsu māksla, jo vairāk iespēju saskatīt un saprast arī dažādo starp mums, bet tas ir svarīgi, lai turpinātu vai uzsāktu sarunu, bez kuras Latvijas nākotne nav iedomājama.

Iespējams, nebūtu slikti tieši tā arī domāt par nākamajiem 100 Latvijas gadiem – kā par aizraujošu sarunu draugu starpā. Sarunu, kas nekad nebeidzas.

Ilmārs Šlāpins

Simtgades notikumi. Novembris–decembris*

Paradīze '89 Spēlfilma. Programma "Latvijas filmas Latvijas simtgadei". Latvija	No februāra
Turpinājums Dokumentālā filma. Programma "Latvijas filmas Latvijas simtgadei". Latvija	No marta
Bille Spēlfilma. Programma "Latvijas filmas Latvijas simtgadei". Latvija	No aprīļa
Mērijas ceļojums Dokumentālā spēlfilma. Programma "Latvijas filmas Latvijas simtgadei". Latvija	No maija
Laika tilti Dokumentālā filma. Programma "Latvijas filmas Latvijas simtgadei". Latvija	No septembra
Homo Novus Spēlfilma. Programma "Latvijas filmas Latvijas simtgadei". Latvija	No septembra
Kurts Fridrihsons Dokumentālā filma. Programma "Latvijas filmas Latvijas simtgadei". Latvija	No oktobra
Tēvs Nakts Spēlfilma. Programma "Latvijas filmas Latvijas simtgadei". Latvija	No oktobra
Dodot gaismu, sadegu! Publisku lekciju cikls. P. Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs, Rīga	No oktobra līdz decembrim
Brīvības ielu stāsti Pasākumu sērija. Daugavpils, Jelgava, Jēkabpils, Jūrmala, Liepāja, Rēzekne, Rīga, Valmiera, Ventspils	Līdz 18.11.
XIII Starptautiskā Baltijas mākslas triennāle Izstādes, lekcijas, prezentācijas, radošās darbnīcas, publikācija. Laikmetīgās mākslas centrs "kim?", Rīga	Līdz 18.11.

Trauma un atdzimšana. Laikmetīgs komentārs Izstāde, diskusijas, sarunas. Izstāžu zāle "Bunkier Sztuki", Krakova	Līdz 16.12.
Pāri sliekšnim Pirmā Latgales Kongresa simtgadei veltīta izstāde. Latgales Kultūrvēstures muzejs, Rēzekne	Līdz 30.12.
Latvijas Sarkanajam Krustam – 100 Izstāde. Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs, Rīga	Līdz 21.01.2019.
Tiks aizliegts. Baltijas grāmata 1918–1940 Ceļojoša izstāde. Latvijas Nacionālā bibliotēka, Rīga	No 01.11.
Vēstures palos Kinokonzerts. Koncertcikla "Latvijas gredzens" Zemgales gredzens. Koncertzāle "Lielais dzintars", Liepāja	02.11.
Latvijas pagaidu valdības seši mēneši Liepājā Ekspozīcija. Liepājas muzejs, Liepāja	No 02.11.
Stikla kalns. Daugava Laikmetīga Raiņa poēmas "Daugava" izrāde. Latvijas Nacionālā bibliotēka, Rīga	03.11.
Terra Choralis [LV-CH] Latviešu un šveiciešu kormūzikas lielkoncerti. Kūra, Cīrihe, Šveice	03.11. un 04.11.
Sejas izteiksme. Portrets Latvijā. 20. gadsimts Izstāde. LNMM galvenā ēka un LNMM izstāžu zāle "Arsenāls", Rīga	03.11.– 24.02.2019.
Lūgsnas Latvijai Liepājas koru koncerts. Koncertzāle "Lielais dzintars", Liepāja	04.11.
Kara daba Kora opera. "OzAsia Festival", Adelaide, Austrālija	05.11. un 06.11.
Lielais Kristaps Latvijas Nacionālās kino balvas filmu skate un balvu pasniegšanas ceremonija. Kinoteātris "Splendid Palace", Rīga	07.11.–13.11.

Dzimuši Latvijā	08.11.
Koncertcikla koncerts. Amsterdams Karaliskais “Concertgebouw” orķestris, diriģents Daniēle Gati, pianists Jefims Bronfmans un Jāzeps Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas simfoniskais orķestris. Latvijas Nacionālā opera un balets, Rīga	
Lāčplēsis	08.11.
Rokopera. Arēna “Rīga”, Rīga	
Lustrum	No 08.11.
Dokumentālā filma. Programma “Latvijas filmas Latvijas simtgadei”. Latvija	
Brīvības cīņas 1918.–1920.	No 21.11.
Pastāvīga, interaktīva ekspozīcija bērniem un jauniešiem. Cēsu Vēstures un mākslas muzejs, Cēsis	
Latvija – Imanta Ziedoņa un Ojāra Vācieša dzejā	09.11.
Festivāla “Trīs zvaigznes” koncerts. Latvijas Nacionālā bibliotēka, Rīga	
Eslingena	09.11.
Dziesmu spēle. Latgales vēstniecība “Gors”, Rēzekne	
Valsts un pašvaldību heraldiskajai simbolikai veltīta izstāde	09.11.– 24.03.2019.
Latvijas Nacionālā bibliotēka, Rīga	
Neiespējamais skrējieni	10.11.
Ultramaratons. Valka	
Gals & Sākums	No 10.11.
Ievas Jurjānes personālizstāde. Latvijas Nacionālais mākslas muzejs, Rīga	
Lāčplēša diena	11.11.
Latvijas brīvības cīņās kritušo varoņu piemiņas diena. Latvija	
Latviešu karavīru dziesmas	11.11.
Festivāla “Trīs zvaigznes” koncerts. Lielā ģilde, Rīga	
Tikšanās vieta Rīgas pilsētas II teātris	12.11.–16.11.
Seansi-izrādes skolu jauniešiem. Iniciatīva “Latvijas skolas soma”. Latvijas Nacionālais teātris, Rīga	

Mēs gribam būt brīvi, mēs būsīm brīvi!	12.11.–26.11.
Dokumentāro liecību izstāde. Lietuvas Nacionālā Martina Mažvida bibliotēka, Viļņa	
Latvijas olimpiešu zelta zāle. Zelts. Sudrabs. Bronza.	No 14.11.
Ekspozīcija. Latvijas Sporta muzejs, Rīga	
I Latviešu kultūras festivāls Brazīlijā	14.11.–18.11.
Brazīlija	
Stikla mākslinieka un dizainera Arta Nīmaņa personālizstāde	15.11.–31.12.
Somijas Stikla muzejs, Rihimaki, Somija	
Valsts Akadēmiskā kora “Latvija” koncerts	15.11.
Valdnieku pils, Viļņa	
Grāmatas “Latvijas valsts dibinātāji” atvēršana	15.11.
Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, Rīga	
Saule brauca debesīs	No 15.11.
Animācijas filma. Programma “Latvijas filmas Latvijas simtgadei”. Latvija	
Latvijas mākslinieku dalība festivālā “Les Boreales”	15.11.–25.11.
Kāna, Šveice	
Rīga 100 gados	No 16.11.
Fotoizstāde. Laukums pie tirdzniecības centra “Origo”, Rīga	
Mūsu operai 100	16.11. un 17.11.
Latvijas Nacionālās operas simtās jubilejas koncerts. Koncertcikls “Dzimuši Latvijā”. Latvijas Nacionālā opera un balets, Rīga	
Staro Rīga	16.11.–19.11.
Gaismas festivāls. Rīga	
Augstāko Latvijas valsts apbalvojumu pasniegšana	17.11.
Rīgas pils, Rīga	
Niagāras ūdenskritums izgaismots Latvijas karoga krāsās	17.11.
Niagāras upe, ASV	

Brīvības rogainings	17.11.
Rogainīga sacensības. Abavas senleja, Kandava	
Mātei Latvijai	17.11.
Liepājas Simfoniskā orķestra svētku koncerts. Liepājas koncertzāle “Lielais dzintars”, Liepāja	
Rīgas kamerkora “Ave Sol” koncerts	17.11.
Konzerthaus Berlin, Berlīne	
Kalpa zēna vasara. Sākums	No 17.11.
Izrāde. Jaunais Rīgas teātris, Rīga	
Abas malas	17.11.–19.11.
Multimediāla deju lielizrāde. “Arēna Rīga”, Rīga	
Latvijai – 100, Rīgas Latviešu biedrībai – 150	17.11.
Labdarības balle. Rīgas Latviešu biedrība, Rīga	

LV100.lv/18novembris

Latvijas rīta ieskandināšana

Aicinājums visiem kopīgi iesākt Latvijas valsts dzimšanas dienu saullēktā ar himnas dziedāšanu un karoga pacelšanu. Brīvības laukums un Dzegužkalns, Rīga, Turaida, Gaiziņkalns, Mežotnes pilskalns, pie Rāznes ezera, Kolka, Alsunga, Latvija, pasaule

Pilsētas dziesma

3D multimedāla projekcija. Jelgavas Sv. Trīsvienības baznīcas tornis, Jelgava

Brīvības sardzē

Goda sardze un karavīru godināšana Latvijas brīvības cīnītāju piemiņas vietās. Cēsis, Jelgava, Liepāja, Rēzekne, Rīga, Valka, Latvija, pasaule

Latvijas valsts pasludināšanas 100. gadadiena

Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, Rīga

Svinīgā Nacionālo bruņoto spēku parāde un Latvijas un sabiedroto spēku militāras tehnikas un ekipējuma izstāde

11. novembra krastmala, Pasažieru osta, Rīga

Valsts svētku koncerti Latvijas novados

Daugavpils Latviešu kultūras centrs, Daugavpils, Krustpils kultūras nams, Jēkabpils, Ogres novada kultūras nams, Ogre, Teātra nams “Jūras vārti”, Ventspils

“Latvijai 100” saullēkta sagaidīšana, simtgades šalles rituāls un rakstaino cimdu izstāde

Vēsturiskais tirgus laukums, Dobele

Gaismas ceļš

No Latvijas Republikas pirmā ārlietu ministra Zigfrīda Annas Meierovica pieminekļa līdz namam, kurā viņš dzīvoja skolas laikā. Lielās un Jaunās ielas stūris – Harmonijas iela 14, Tukums

Tautas skrējiens “Ielpo Rēzekni”

Rēzekne

Svētku sarīkojums “Godi”

Liepājas Latviešu biedrības nams, Liepāja

Brīvības ielu stāsti. Ventspils muzeja krājuma izstāde “Latvijas 100 gadi Ventspilī”

Ventspils Livonijas Ordeņa pils, Ventspils

Apbalvojumu “Goda valmierietis” un “Gada valmierietis” pasniegšana

Valmieras drāmas teātris, Valmiera

Profesionālo pūšamo instrumentu orķestra “Daugava” koncerts

Vienības laukums, Daugavpils

Rituāla LatVIJAS iziešana un svētku uguņošana

Vienības laukums, Cēsis

Grupas “Pērkons” un Jēkabpils koru lielkoncerts “Latvijas spēka zīmes Jēkabpilij”

Vecpilsētas laukums, Jēkabpils

Balle Raiņa ielā

Pie Kauguru kultūras nama, Jūrmala

Svētku koncerti

Rīgas Kongresu nams, Rīgas Latviešu biedrības nams, Rīgas Kultūras un atpūtas centrs “Imanta”, Rīgas Kultūras centrs “Iļģuciems”, Kultūras pils “Ziemeļblāzma”, VEF Kultūras pils, Rīgas Sv. Pētera baznīca, Latvijas Universitātes Lielā aula, Rīgas Kultūras un tautas mākslas centrs “Mazā ģilde”, Rīga

18.11.

Svinīgs muzikāls notikums un Latvijas Valsts prezidenta Raimonda Vējoņa uzruna. Brīvības laukums, Rīga

Daugav’ abas malas

Koncerts. 11. novembra krastmala, Rīga

Saules mūžs

Gaismas uzvedums. 11. novembra krastmala, Rīga

Kamermūzikas koncerti Vecrīgas koncertzālēs un dievnamos

Sv. Marijas Magdalēnas baznīca, Zirgu ielas koncertzāle, Anglikāņu baznīca, Lielā ģilde, Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, Rīgas Sv. Jāņa baznīca, Rīgas Doms, Reformātu baznīca, Rīga

Dzimšanas dienas nakts

Koncertuzvedums. Latvijas Nacionālais teātris, Rīga

Simtgades klubu nakts

Latvija un pasaule

LATEST. Lāti Kama Latvijas laikmetīgā teātra dienas Igaunijā. Tallina, Tartu	19.11.–25.11.
Kamerorķestris “Sinfonietta Rīga” un Ksenija Sidorova Baltijas mūzikas festivāls. Malme, Gēteborga, Erebrū	21.11.–24.11.
Brīvības cīņas 1918.–1920. Pastāvīga, interaktīva ekspozīcija bērniem un jauniešiem. Cēsu Vēstures un mākslas muzejs, Cēsis	No 21.11.
Pirmais gads. Latvija un cēsnieki Interaktīva, izglītojoša izstāde. Cēsu Vēstures un mākslas muzejs, Cēsis	No 21.11.
Tieši laikā. Dizaina stāsti par Latviju Izstāde. Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejs, Rīga	22.11.–27.01.
Rothko in Jazz Māra Briežkalna kvintets, Kristīne Prauliņa. EFG Londonas Džeza festivāls, Londona	23.11. un 24. 11.
Baltijas valstu orķestru kopkoncerts Baltijas simfoniskais festivāls. Lielā ģilde, Rīga	24.11.
Barbars Parīzē Laikmetīgās mākslas izstāde. “Fondation d’entreprise Ricard”, Parīze	12.11.–22.12.
Valsts valstī. Latvija – Krievijas impērijasprouncies 19. gs. Zinātnisko konferenču cikla “Valsts pirms valsts” ceturtā konference. Latvijas Nacionālā bibliotēka, Rīga	06.12.–08.12.
Valsts akadēmiskā kora “Latvija” koncerts Pētera Čaikovska Maskavas Valsts konservatorija, Maskava	14.12.
Austrālijas latviešu 57. kultūras dienas Austrālija	26.12.–31.12.

* Programmā iespējamās izmaiņas. Ar pilnu programmu var iepazīties mājaslapā lv100.lv.

Nākamās simtgades pirmais koncerts

Mīlestības vārdā. 18+

Jauno mūziķu veltījums vienaudžiem.

Astoņpadsmit tautā iemīļotas dziesmas nebijušā skanējumā – atkailinošas vēstules par mīlestību un kopības sajūta, kas spītē Latvijas dzimšanas dienai raksturīgajam laikam – vējam un salam.

19.11.2018

pie Latvijas Nacionālās bibliotēkas

18:30

Latvijas armijas 7. Siguldas kājnieku pulka 2. bataljona virsnieki un instruktori 1919. gada rudenī. No Latvijas Kara muzeja arhīva.

Izcīnīt un saglabāt

TEKSTS Roberts Rasums

Jaunu valsti ir iespējams izveidot, tikai atsakoties no kādas jau eksistējušas valstiskās struktūras, tāpēc šāds process vienmēr ir saistīts ar konfliktu. Lai arī starptautiskā atzišana ir būtisks faktors valsts eksistencei, tās veidošanās procesā atzišana *de iure* parasti ir tik vien kā realitātes politiskais apstiprinājums, t.i., tās varas, kas patiesi ir spējīga valdīt, atzišana. Mūsdienu stāstā par Latvijas izveidošanos mazāk populārs ir fakts, ka pirmā valsts, kas atzina Latvijas Republikas neatkarību *de iure*, nebija ne Lielbritānija, ne Francija vai ASV; tā bija Padomju Krievija. 1920. gada 11. augustā tika parakstīts Rīgas miera līgums, kura otrais pants skanēja: “Krievija bez ierunām atzīst Latvijas valsts neatkarību, patstāvību un suverenitāti un labprātīgi uz mūžīgiem laikiem atsakās no visām suverēnām tiesībām, kuras piederēja Krievijai attiecībā uz Latvijas tautu un zemi kā uz bijušās

valsts tiesiskās iekārtas, tā arī uz starptautisko līgumu pamata, kuri šie aprādītā nozīmē zaudē savu spēku uz nākamjiem laikiem.”

Lai arī Latvijas proklamēšana 1918. gada 18. novembrī ir nozīmīgs notikums Latvijas vēsturē, savā laikā tas bija tik vien kā simbolisks akts, kuram līdzīgus varēja atrast visā reģionā no Somijas līdz Gruzijai. 1918. gada nogalē Latvijas Pagaidu valdība reprezentēja tikai vienu no trim iespējamiem Latvijas attīstības scenārijiem, konkurējot ar nonākšanu Vācijas ietekmes zonā vai atrašanos Padomju Krievijas sastāvā. 1918. gada decembrī, kad Latvijā ienāca Sarkanā armija, visi pretboļševistiskie spēki Latvijā sastāvēja no Vācijas impērijas 8. armijas atliekām, un vācbaltiešu dibinātā Baltijas Landesvēra (Baltijas Zemessardzes) kurā pēc Latvijas Pagaidu valdības vienošanās ar vācu pusi iekļāvās pirmās latviešu saformētās vienības. Šīs vienības gadumijā plecu pie pleca izcīnīja pirmo kauju Neatkarības kara vēsturē pie Inčukalna. Kaujā, kurā Zemessardzes spēki piedzīvoja sakāvi, krita 43 vācu, latviešu un krievu karavīri, taču lielinieku virzīšanās tika aizkavēta pietiekami ilgi, lai vācu un Pagaidu valdības iestādes varētu netraucēti evakuēties no Rīgas.

Atkāpšanās ceļš ilga gandrīz mēnesi un apstājās tikai pie Ventas upes līnijas. Pēc Rīgas atstāšanas lielākā daļa latviešu vienību izklīda, atlikušos vīrus pulkveža Oskara Kalpaka vadībā apvienojot Atsevišķajā Studentu rotā un Latviešu atsevišķajā bataljonā, kuru pamatsastāvu veidoja studējošā inteliģence un Pirmajā pasaules karā rūditais bijušās cariskās armijas virsnieku sastāvs. Situācija tomēr nostabilizējās; to iespējamo padarīja ne tikai igauņu panākumi viņu neatkarības cīņās vai vācu vienību ierašanās, bet arī pilnīgs vietējo iedzīvotāju atbalsta zudums Padomju Latvijas valdībai, kas pirmkārt izpaudās kā masveidīga dezertēšana no Sarkanās armijas, dažkārt veselām vienībām pārejot Pagaidu valdības pusē. Vienlaikus tika formētas latviešu vienības Igaunijas armijas pakļautībā, kas tika apvienotas Ziemeļlatvijas brigādē Jorģa Zemitāna vadībā. 3. martā sākās vācu-latviešu spēku pretuzbrukums, no Ziemeļiem uz priekšu virzoties igauņu-latviešu spēkiem; pēc Rīgas krišanas 22. maijā Sarkanās armijas vienības haotiski atkāpās uz Latgali. Šīs neatkarības kara posms noslēdzās Cēsu kaujās, kurās jauno Baltijas valstu un vācu interešu konflikts beidzās ar vācu sakāvi. Pēc Cēsu kaujām Antantes pārstāvji, kas vēlējās saglabāt vācu vienības kā nozīmīgu pretlielniecisku spēku reģionā, panāca Strazdumuižas miera parakstīšanu. Līgums noteica, ka vācu vienībām no Latvijas būs jāizvācas, taču vācieši to darīt negrasiņās un sāka formēt jaunu spēku – Rietumkrievijas brīvprātīgo armiju Pāvela Bermonta nominālā vadībā.

Lai panāktu vācu evakuāciju, Sabiedrotie nebija gatavi iesaistīties tieši, tāpēc šis darbs bija jāizdara latviešiem pašiem. 1919. gada 10. jūlijā, apvienojot Ziemeļlatvijas brigādi un Atsevišķo latviešu

brigādi, dzima Latvijas armija, par tās pirmo komandieri kļūstot ģenerālim Dāvidam Sīmansonam. Vāji apgādātās Latvijas armijas situācija bija grūta – austrumos tai bija jācīnās pret Sarkano armiju, savukārt dienvidos to neizbēgams bija konflikts ar vācu spēkiem, kuri 1919. gada 8. oktobrī Bermonta/fon der Golca vadībā devās uzbrukumā Rīgai. Kopš šī brīža Latvijas armijai vienlaikus bija jācīnās divās frontēs pret skaitliski un tehniski pārāku pretinieku. Vienīgā Latvijas armijas priekšrocība šajā brīdī bija ievērojams Latvijas iedzīvotāju atbalsts, kas izpaudās gan finansiālos un mantu ziedojumos armijai, gan masveidīgi brīvprātīgi piesakoties dienestā, gan partizānu vienībām cīnoties pretinieka aizmugurē. Ja neskaita angļu flotes lielgabalu uguni operācijas sākumā, līdz 1919. gada decembrim Bermonta spēkus Latvijas armija no Latvijas izspieda viena pati. Šoreiz Antantes vēlme pēc pamiera netika uzklausa un operācija tika strauji pabeigta vēl pirms Antantes pārstāvju ierašanās, tagad atlika tikai atbrīvot Latgali, un šajā darbā palīdzību sniedza gan poļi, gan igauņi.

Latvijas Neatkarības karš ir tikpat būtiska Latvijas neatkarības stāsta daļa kā Latvijas politiskā, ekonomiskā un sociālā vēsture. Pat izvairoties no romantizētām frāzēm par to, ka “neviena tauta savu neatkarību nav izcīnījusi bez asinīm” un “labāk stāvus mirt nekā uz ceļiem dzīvot”, Neatkarības karš liek saprast vairākus politiskos mehānismus, kuriem ir nozīme arī mūsdienās. Pirmkārt, neatkarības aizstāvēšana nav tikai zināmas naudas summas novirzīšana armijai – to var nodrošināt tikai visa sabiedrība kopumā, sagādājot gan materiālos, gan cilvēku resursus: armija dzima no brīvprātīgajiem, kuri ieradās savā apgērbā, kuriem ieroči tika pirkti no iedzīvotāju ziedotām vērtslietām, un tikai pamazām izauga līdz 75 000 vīru 1920. gada februārī. Otrkārt, tikai pastāvot spēcīgam un cīnīties grībošam kodolam, ir iespējams cerēt uz sabiedroto atbalstu; bez Latvijas armijas gatavības cīnīties britu un franču lielgabali nekad neapšaudītu bermontiešu pozīcijas pie Daugavgrīvas, igauņu pulki necīnītos pie Cēsīm un poļu divīzijas nepalīdzētu atbrīvot Latgali. Treškārt, nepastāv nošķirums starp armiju un sabiedrību; armija ir sabiedrības daļa, un tautas gatavība valsti aizsargāt ir tās valstsgribas lakmusa papīrs. Latvijas armija nevienu jau kopš pirmās kaujas nav bijusi *latviešu* armija; Latvijas armijā bija Latvijas pilsoņu armija, kurā blakus citam citam cīnījās krievu firsts, baltvācu barons un latviešu saimnieks, un tāda tā palika arī starpkaru periodā.

Latvijas armija savu uzdevumu bija izdarījusi – tā ne tikai bija izcīnījusi valsts neatkarību, bet arī bija devusi Brīvības cīņām leģendāru auru, kas spilgti redzama laikabiedru atmiņās. Starpkaru periodā Latvijas armija bija elements, kas apvienoja dažādus Latvijas reģionu un tautību iedzīvotājus, virsniecība bija ne tikai militāro

speciālistu, bet arī sabiedrības elites kalve. Mūsdienās šī aura ir padzīrusi, iespējams, 1940. gada okupācijas dēļ, kurā Sabiedroto trūkums un pārlieku liela politiku paļaušanās uz starptautisku līgumu par neitralitāti un Tautu Savienības spējām neļāva Latvijai neatkarību saglabāt, Latvijas armijas kadriem cīnoties Vācijas vai Padomju Savienības armiju sastāvā, kur tās izcīnīja atzinību un kaujas slavu, taču to apņēnoja politiskais mantojums.

1991. gadā Latvija neatkarību atguva, izvairoties no militāra konflikta. Tiesa, tas nenozīmē, ka Latvijas neatkarība tika atgūta bez Latvijas armijas palīdzības. Pirmie Zemessardzes bataljoni veidojās tieši tāpat, kā veidojās pirmās Latvijas armijas vienības 1918. gadā, – tie bija brīvprātīgie, kas trūcīgo ekipējumu, tai skaitā ieročus, iegādājās par savu naudu un formēja vienības, pat neskatoties uz to, ka Latvijas teritorijā atradās svešas valsts karaspēks. Tikai lēnām Latvijas spēka struktūras varēja profesionalizēties, un līdz tam brīdim Latvijas armija kalpoja gan kā arējās, gan iekšējās drošības mugurkauls, sākot ar valsts aizsardzību un beidzot ar cīņu pret bandītismu. Mainoties tūkstošgadei, situācija normalizējās, un vispārējās starptautiskās eiforijas rezultātā Latvija pietuvojās dalībai NATO un ES.

Šis laiks sakrita ar Aukstā kara beigām, kad pasauli pārņēma ticība tam, ka armijas ir atavisms, kas paredzētas nevis valsts aizsardzībai, bet gan cīņai ar teroristiem kaut kur Tuvajos Austrumos. Diemžēl, gluži tāpat kā bija vajadzīgas tikai divas desmitgades, lai Padomju Savienība pārdomātu savu Rīgā doto solījumu, nedaudz vairāk laika bija vajadzīgs, lai Krievija pārdomātu savas drošības garantijas, kuras bija devusi Ukrainai, un mums atgrieztos nepieciešamība domāt par teritoriālo aizsardzību. Latvijas Neatkarības karā krita 3046 karavīri, kas ar savām asinīm izpirka 20 neatkarības gadus. Tas varbūt nešķiet daudz, taču tieši šie 20 gadi neatkarības ir tas mantojums, kas mūs atšķir no citām postpadomju telpas valstīm, jo tie ielika pamatu un politisko praksi, kas pārdzīvoja okupāciju, Latviju ievēdot NATO un ES. Tiesa, nekas nav par velti – pēc neatkarības atgūšanas, cīnoties plecu pie pleca ar sabiedrotajiem, starptautiskajās operācijās ir krituši septiņi Latvijas armijas karavīri. Armijai pret valsti ir divi uzdevumi; pirmkārt, tai ir jāizcīna drošība, un, otrkārt, armijai šī drošība ir jāsaģlabā arī miera laikā. Ar nemirstīgo teicienu *Dulce et decorum est pro patria mori* sākas valsts, un tam ir jāpaliek par sabiedrības valstsgribas galējo līdzekli, taču uzdevums pilnībā ir izpildīts tikai tad, ja armijai par valsti vēlreiz asinis ir jālej iespējami maz. Lai tas būtu iespējams, diemžēl ir tikai viens veids – būt gatavam sevi pasargāt. Šī gatavība arī 21. gadsimtā ir sabiedrības valstsgribas rādītājs, kas ar devīzi “Gods kalpot Latvijai” vieno visu tautību, dzimumu un profesiju Latvijas pilsoņus.

Zināšanas

Mums jābūt laimīgiem par to, ka varam strīdēties

INTERVĒJA **Ilmārs Šlāpins**

FOTO **Ģirts Raģelis**

Viens no nozīmīgākajiem Latvijas valsts simtgades notikumiem ir Nacionālās enciklopēdijas izveidošana. Tās pamatu veido elektroniskā versija un šķirkļu princips, taču vienlaikus Latvijas valsts simtgadei tiek gatavots arī īpašs drukātais sējums par Latviju. Grāmata nāk klajā 2018. gada 18. oktobrī, bet elektroniskā versija (vietnē enciklopedija.lv) pieejama lasītājiem no 18. decembra. Enciklopēdija ir autonoma Latvijas Nacionālās bibliotēkas sastāvdaļa, bibliotēka un tās darbinieki nodrošina redakcijas praktisko funkciju īstenošanu. Visu šo darbu vada un pieskata vēsturnieks Valters Ščerbinskis, kas amatā stājies jau pirms četriem gadiem. Mēs tikāties ar Valteru, lai parunātu par to, ko nozīmē radīt mūsdienīgu enciklopēdiju, kas būtu aktuāla un nodēriģa arī turpmāk.

Bērnībā man bija tāda aizraušanās – es kladē veidoju enciklopēdiskus rakstus. Tas smieklīgi izklausās, ko es tur kā bērns varēju daudz veidot? Bet es ņemu visas sev pieejamās enciklopēdijas un par katru valsti pārrakstīju šķirkli, pārzīmēju ģerboni, pārzīmēju karogu, aprakstīju valsts iekārtu, prezidenti, tur tāda monarhija, šāda... ekonomiskais stāvoklis. “Ārējā ekonomiskā ģeogrāfija” bija viena no manām mīļākajām

grāmatām. Viena māsiņa brauca no laukiem pie mums uz Rīgu studēt, un es šķirstīju viņas grāmatas. Toreiz nebija īsti atrodamā informācija par politisko ģeogrāfiju, un vēsture, kas mani interesēja, arī nebija latviski pieejama. Tolaik es gribēju uzzināt par Āfriku, bet man nebija tādu iespēju. Mani interesēja Āfrikas iekarošana, koloniālisma veidošanās, 20. gadsimts. Vienu interesē biškopība, citu maksšķerēšana, mani interesēja tādas lietas. Tagad mani interesē ASV vēsture, Amerikas indiāņu vēsture. Bet es lasu diezgan nesistemātiski, mani tas vienkārši izklaidē. Man patīk lasīt. Man lasīšana sagādā lielu baudu. Un es mēģinu arī citus aģitēt uz lasīšanu.

Vai jaunā enciklopēdija tiek veidota kā interneta resurss – vai tomēr tiek saglabāti klasiskie grāmatas uzbūves principi?
Drukātā grāmata jau nekur nepazudīs. Savā ziņā tas būs tāds nišas produkts, bet vienā brīdī mums ir nepieciešamība pēc enciklopēdijas sējuma plauktā. Būtu pavisam jēdzīgi, ja mēs pēc dažiem gadiem radītu plānu par enciklopēdiju ar kādiem astoņiem, desmit sējumiem nelielā tirāžā, ar saturu, kas neietver sevī tās lietas, kuras ļoti ātri mainās, – popkultūras personas, sportu –, bet drīzāk tie būtu šķirkļi ar savā ziņā pārļācīgu nozīmi, kur būtu skaidrojumi dažādām

lietām, kas faktiski nenoveco, kuriem būtu sava nozīme arī ilgtermiņā. Man šķiet, ka šādam izdevumam būtu niša un būtu arī jēga. Pie tā varētu strādāt, bet pamatā, protams, ir Latvijas enciklopēdija elektroniskā vidē.

Bet klasisko enciklopēdiju šķirkļi, ar ko vispār sākās enciklopēdiju vēsture pasaulē, bija zinātniski šķirkļi.

Jā, protams, Didro un Delambērs aicināja sava laika izcilākos prātus nākt kopā un tos radīt.

Bet arī zinātne šobrīd attīstās tik strauji, ka nav jēga lasīt par fiziku vai bioloģiju enciklopēdiju, kas izdota pirms pārdesmit gadiem.

Dabiski, viss mainās, bet tehnoloģijas mums ļauj tās lietas koriģēt un uzlabot. Neatkarīgi no tā, ka lietas mainās, mums šīs zināšanas ir vajadzīgas. Vairums cilvēku ik dienas kaut ko vēlas uzzināt. Arī tādi cilvēki, kas, šķiet, neko nelasa. Kad sākām veidot šo elektronisko versiju, izmantojām socioloģisku pieeju, mēģinājām noskaidrot savu auditoriju – aptaujājot trīs lielākas grupas, mēs noskaidrojām, kas ir tie cilvēki, kuri ikdienā meklē zināšanas. Mums viņiem ir jāpiedāvā vismaz “iztikas minimums” dzimtajā valodā. Un te mijiedarbība ar zinātniekiem, ar akadēmisko vidi vai, teiksim tā, zinošiem cilvēkiem ir abpusēja – ne tikai mēs iegūstam no viņiem zināšanas, bet arī viņi iegūst iespēju komunicēt ar sabiedrību populārzinātniskā formā. Ir daudzas nozares, kurās vienkāršam cilvēkam akadēmiskiem rakstiem nemaz nav jēgas ķerties klāt, tos nav iespējams saprast. Un te rodas iespēja uzrunāt plašāku auditoriju, kuras līdz šim ir pietrūcis. Es pats nāku no

zinātnes, esmu vēsturnieks, un man ir tāda sajūta, ka akadēmiskā pasaule dzīvo savu dzīvi, savukārt pārējā sabiedrība dzīvo savu dzīvi, un abas šķietami viena otrai nav vajadzīgas. Mēs tās varam savest kopā.

Zinātniskais izteiksmes stils, kas tika padarīts par enciklopēdiskā žanra klasiku, tika ieturēts visaugstākajā iespējamā zinātniskajā līmenī, pieņemot, ka lasītājs to sapratis. Otra pieeja ir visāda veida populārzinātniskās enciklopēdijas – skolēnu, bērnu, bilžu enciklopēdijas. Trešā pieeja, kas pēdējā laikā strauji attīstījusies, ir vikipēdijas žanrs, kas top kolektīvā saziņā, papildinot, labojot citam citu. Tas ir pilnīgi kaut kas jauns.

Kādu pieeju meklējat jūs?

Arī šajā pirmajā, tradicionālajā žanrā ir dažādi novirzieni. Viens ir tas, ko radīja Denī Didro un pārņēma “Britannica”, bet pēc tam modificēja “Brockhaus” un tā saucamā vācu enciklopēdiju tradīcija. Pirmajā ir diezgan gari teksti, esejas, kas īpaši izpaužas makropēdijā, bet to

tālāk attīstīja un pārņēma vikipēdija. Savukārt vācu tradīcijā bija ļoti īsi un kodolīgi šķirkļi, tos izmantoja arī krievu enciklopēdijas un Latvijas Padomju enciklopēdija. Tur nav iespējams nekāds īpašais viedoklis, tas pat fiziski tur nevar ietilpt. Tajā pašā laikā “Britannica” no tā nekad nav kautrējusies. Tur ilgu laiku šķirklim par anarhismu autors bija Kropotkins, kuru nevar nosaukt par malā stāvošu pētnieku. Taču tas raksts bija ļoti labs un konceptuālā nostādne bija tāda – nu, kāpēc ne? Galu galā, viņš šo tēmu ir radījis. Taču “Brockhaus” tradīcija neko tādu nepieļāva. Otrs jautājums ir par vienkāršoto valodu. Es domāju, ka bērnu enciklopēdijas un vienkāršotie varianti bija

mēģinājums pielāgoties cilvēkiem, kas nu galīgi nav iedziļinājušies. Izdevniecības vienmēr ir meklējušas iespējas nopelnīt, un šādā veidā tādas enciklopēdijas arī tapa. To nevar izslēgt nākotnē arī mūsu gadījumā, taču pamatvirzienam ir jābūt gana kompetentam. Mēs ikdienā pasūtām rakstus autoriem, kuru pieceja un stils ir dažādi. Viena raksta apjoms apakšnozarē ir 15 000 zīmes, kas pēc enciklopēdijas mērogiem ir relatīvi liels. Tādas esejas stilu izmainīt ir diezgan grūti. Un mēs esam nonākuši pie secinājuma, ka tas arī nav vajadzīgs. Kurš no tā būs ieguvējs?

Nu, viens ieguvums būtu tas, kas šie šķirkļi būtu savstarpēji salīdzināmi. Lai nav tā, ka viens autors izpaužas dzejiskās metaforās, bet cits izlīdzas ar saīsinājumiem un formulām.

Daudzas lietas, protams, redaktors ar lielām šķērēm pieveic. Dažas lietas tiek atrisinātas pārrunu ceļā. Jāsaka, mūsdienu zinātniekiem nav enciklopēdijas rakstīšanas pieredzes, viņi paši to atzīst. Un man ir prieks, ka daudzi autori spēj aprakstīt ļoti sarežģītas tēmas. Zinot to, ka šie cilvēki ar sirdi un dvēseli atrodas vienā upes krastā, viņi tomēr spēj tomēr paskatīties uz to nedaudz no augšas vai sāniem. Mēs nevaram tur ielikt dzeju vai eposu, taču pilnībā to izskaust arī nevarēs.

Enciklopēdijas nereti pilda vēl kādu funkciju. Nevajadzīgu faktu uzzināšana kopš seniem laikiem ir bijusi zināms izklaides veids.

Jā, man arī pašam dažkārt ir tā. Arī bērnībā, jaunībā es bieži vien domāju, ko darīt, un roka pati pasniedzās pēc enciklopēdijas, es kaut ko pašķirstīju, izlasīju, paskatījos bildes, pēc tam varbūt arī aizmirsu, bet pats šis process padarīja izklaidi lietderīgu. Ja mēs dodam cilvēkiem iespēju lodāt pa savu mājaslapu, mēs varam iet soli tālāk, radīt kaut kādas lietas, kas būtu ar izklaides vērtību, bet tajā pašā laikā ar zināšanām, kuras

cilvēkus mudinātu skatīties kaut kur tālāk. Mēs tam pieķersimies nopietnāk.

Vai Nacionālajā enciklopēdijā būs strīdīgi šķirkļi?

Mums gandrīz visus rakstus ir veidojuši zinātnieki. Nu, vai

arī ļoti nopietni žurnālisti. Un zinātnieki vienmēr šaubās par to, ko raksta. Īsts zinātnieks ir tas, kurš šaubās. Zinātnieki ietver savos rakstos kādu šaubu elementu, un tas jau vien ir pamats strīdiem. Noteikti būs strīdi. Strīdi bija jau rašanās procesā. Tā ir neizbēgama lieta. Ne vienmēr strīds ir slikta lieta. Mums jābūt laimīgiem par to, ka varam strīdēties. Pirms trīsdesmit gadiem, kad mani kolēģi veidoja Latvijas Padomju enciklopēdiju, strīdēšanās iespējas nebija. Tā ir brīvas sabiedrības sastāvdaļa.

10 spilgti notikumi

1

Stikla kalns. Daugava*Laikmetīgs Raiņa poēmas “Daugava” iestudējums*

KAD	KUR
3. novembrī	Latvijas Nacionālajā bibliotēkā un tās apkārtnē

Raiņa dramatiskās poēmas “Daugava” iestudējums “Stikla kalns. Daugava” ar laikmetīgiem izteiksmes līdzekļiem atklāj, kā Latvijas valstij liktenīgā brīdī šī poēma spējusi kļūdēt šaubas par jaundibinātās valsts nākotni un vairojot pārliecību, ka saliedējoties Latvijas tauta spēj nosargāt savu valsti. Skatītājiem tiek sniegta iespēja identificēties ar poēmas laikabiedriem, kas, par spīti šaubām, sāpēm un neziņai, noticēja Latvijas valsts idejai un devās cīņā par to.

Poēmas iestudējumu veidojuši pieci dažādu žanru mākslinieki dažādās Gaismas pils vietās, tādējādi ļaujot uz vēsturiski nozīmīgo Raiņa darbu lūkoties mūsdienu acīm un no atšķirīgiem skatpunktiem. Iestudējuma radošajā komandā strādājuši Andris Indāns, Dmitrijs Petrenko, Sabīne Moore, Inga Tropa, Agate Bankava, vēstures konsultants Jānis Šiliņš un dramaturgs Matīss Gricmanis.

2

Terra Choralis [LV-CH]*Koncerts*

KAD	KUR
4. novembrī	Cīrihē, Šveicē

“Terra Choralis [LV-CH]” ir Latvijas un Šveices kormūzikas koncerts, par godu Latvijas valsts simtgadei un Šveices Konfederācijas 170. gadskārtai. Tajā piedalīsies 200 dziedātāju liels koris, ko veido deviņi kori no septiņām valstīm. Kopā ar solistiem koris interpretēs 10 Latvijas un 10 Šveices komponistu skaņdarbus. Koncerta īpašie viesi būs jauktais koris “Sōla” (Latvija), dziedātājs Kristiāns Cēnders (*Christian Zehnder*) un grupa “Tautumeitas”. Tajā skanēs Latvijas un Šveices pēdējo divu gadsimtu un mūsdienu kormūzika. Koncerta repertuārs ir izdots īpašā nošu krājumā, dziesmu teksti ir atdzejoti vāciski, lai veicinātu Latvijas kormūzikas nonākšanu citu valstu koru repertuāros. Koncertu rīko Cīrihes latviešu koris “Balts”.

3

Dzimuši Latvijā*Koncertcikls*

KAD	KUR
8., 16. un 17. novembrī	Latvijas Nacionālajā operā un baletā

Svētku kulminācijas mēnesī – novembrī – turpināsies koncertcikls “Dzimuši Latvijā”, kas valsts simtgades gadā aicina klātienē novērtēt Latvijā dzimušu pasauleslaveni klasisks mūzikas mākslinieku priekšnesumus. 8. novembrī Latvijas Nacionālajā operā un baletā itāliešu diriģenta Daniēles Gati vadībā uzstāsies Amsterdamas Karaliskais “Concertgebouw” orķestris kopā ar Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas simfonisko orķestri un pasaulē atzīto pianistu Jefimu Bronfmanu, savukārt 16. un 17. novembrī simto jubileju svinēs pati Nacionālā opera – vērienīgajā koncertā “Mūsu operai 100” uzstāsies Latvijas Nacionālās operas un baleta solisti, starptautisku atzinību guvušas Latvijas operzvaigznes un ārvalstu viesolisti, kuri piedalījušies Latvijas Nacionālās operas un baleta iestudējumos un nesuši Latvijas vārdu pasaulē: Marina Rebeka, Inga Kalna, Egils Siliņš, Zanda Švēde, Oļesja Petrova, Ludmila Monastirska un citi.

4

Tikšanās vieta – Rīgas pilsētas II teātris*Izrāde skolu jauniešiem*

KAD	KUR
No 12. līdz 16. novembrim	Latvijas Nacionālajā teātrī

Skolu jauniešiem domātā izrāde “Tikšanās vieta Rīgas pilsētas II teātris”, kuru Latvijas Nacionālajā teātrī spēlēs no 12. novembra līdz 16. novembrim vairākas reizes dienā, ļaus iluzori atgriezties 100 gadus senā pagātnē un iejusties to stratēģiski valstiski domājošo, vienkārši avantūristiski noskaņoto un nejauši iesaistīto cilvēku ādā, kas pieņēma vēsturisko proklamāciju. Tai pašā laikā izrādes veidotāji – režisors Valters Silis un scenārija autors Kārlis Krūmiņš – mudinās jauniešus apjēgt, ka arī viņi ir tie, kuriem nāksies pieņemt lēmumus par Latvijas nākotni: dažreiz arī drosmīgus un nepopulārus. “Starp patriotiski un jūsmīgi noskaņotiem bija arī skeptiski un visu apšauboši cilvēki, starp gudriem un erudītiem – apjukusi. Visas šīs balsis skanēs jums ausīs, un jums būs jāizšķiras, kuriem vēlaties piederēt jūs,” jauniešus uzrunā izrādes veidotāji.

5

Saule brauca debesīs

Animācijas filma. Programma
“Latvijas filmas Latvijas simtgadei”

KAD

KUR

No 15. novembra Latvijas kinoteātros

Izcilās animācijas mākslinieces Rozes Stiebras vizuālā poēma vēsta par Latviju – Saules un Mēness tikko dzimušo meitu, kuru sveikt ierodas ķekatnieki. Vispārējā liksmībā neviens nepamana, ka Saules meita pazūd, līdz visi atpapas pie tukša šūpuliša. Lai cik stipri arī būtu gan Saules māte, gan tēvs Mēness, vieniem viņiem neizdodas bērnu ne atrast, ne mājās pārvest. Izrādās, vajadzīgs cilvēks. No ķekatniekiem palīgos piesakās Nabašnieks, kāda meitene un viņas mazais brālītis, un visi dodas pasaulē, lai atrastu un pārvestu mājās Saules meitu. Palīgiem dotas tikai trīs dienas – ja šajā laikā Saules meita netiks atrasta, viņa zaudēs savu spēku un kļūs par parastu meiteni. Seko piedzīvojumiem un pārdzīvojumiem pilns ceļojums, kura laikā ikvienam jāpierāda gan drosmība un attapība, gan izturība un izpalīdzība.

6

Abas malas

Multimediāla deju lielizrāde

KAD

KUR

17. (ģenerālmēģ.) “Arēnā Rīga”
18. un 19. novembrī

Viens no Latvijas valsts simtgades svinību programmas kulminācijas notikumiem būs multimediālā deju lielizrāde “Abas malas”, kurā satiksies mūzika, deja un mūsdienu tehnoloģijas. Kopumā lielizrādē piedalīsies Latvijā nebijis profesionālu deju skaitis uz vienas skatuves – ap 450 mākslinieku, kas pārstāv visdažādākos deju žanrus: profesionālo baletu, profesionālo laikmetīgo deju, tautas dejas un mūsdienu deju: sākot no hiphopa līdz sporta dejām. Skatītāji varēs novērtēt arī telpisku ilūziju, kuru palīdzēs radīt īpaši veidota 360 grādu ekspozīcijas mākslas projekciju skatuve 2000 kvadrātmetru platībā. Kopumā “Arēnā Rīga” visus koncertus varēs apmeklēt vairāk nekā 21 000 skatītāju, tāpat uzvedums 24. novembrī būs skatāms Latvijas Televīzijā. Iestudējuma režisors un mākslinieciskais vadītājs ir Juris Jonelis, tā veidošanā piedalās baleta horeogrāfs Raimonds Martinovs, laikmetīgas un mūsdienu dejas horeogrāfe Liene Grava, tautas deju horeogrāfe Dace Adviljone un citi mākslinieki.

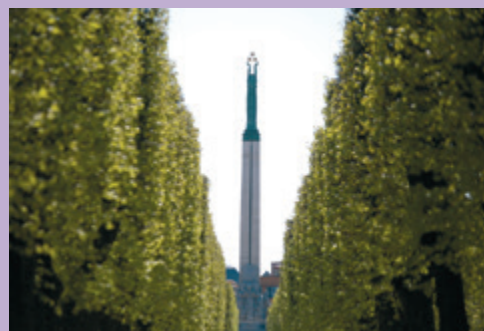
7

Latvijas valsts simtā dzimšanas diena

KAD

KUR

18. novembrī Latvijā un pasaule

1918. gada 18. novembrī Rīgas pilsētas Otrajā teātrī, kuru šodien pazīst kā Latvijas Nacionālo teātri, proklamēja Latvijas Republiku. 2018. gada 18. novembrī visā Latvijā ar plašu notikumu programmu tiks svinēta valsts simtā dzimšanas diena.

Līdzās deju lielizrādei “Abas malas” “Arēnā Rīga” šajā dienā notiks dažādi koncerti, piemēram, Vecrīgas dievnamus un koncertzāles papildīs kamermūzika, ko atskaņos tādi mākslinieki kā LNSO stīgu kvartets, Raimonds Ozols, vokālā grupa “Anima sola”, Dita Krenberga un citi.

18. novembra vakarā savu stāstu pavēstīs arī Brīvības pieminekļis, kas kļūs par multimediālā uzveduma “18.11” platformu. Tajā īpaša uzmanība tiks pievērsta pieminekļa skulptūru grupām, kurā ietvertās idejas caur dzejnieku un komponistu darbiem, ko papildinās īpaši veidots videomateriāls un gaismas instalācijas, pauzīs Latvijas cilvēki.

Svinības varēs turpināt 11. novembra krastmalā, kur būs skatāms muzikāls

gaismas uzvedums “Saules mūžs”, kura skanisko partitūru veido komponists Ēriks Ešenvelds. Latvijas valsts proklamēšanas simtās gadadienas svinības turpināsies arī 19. novembrī ar nākamās simtgades pirmo koncertu “Mīlestības vārdā. 18+”, kurā Latvijā pazīstami mūziķi jaunās skaņās un jaunās kompozīcijās izpildīs dziesmas, kas savulaik radīja brīvdomājošu Latviju.

Valsts dzimšanas dienas naktī ceļu no viena kultūras pasākuma uz otru izgaismos ikgadējā gaismas festivāla “Staro Rīga” objekti, savukārt turpināt svinības varēs gan “Simgades ballē” kultūras pilī “Ziemeļblāzma”, gan “Simgades klubu naktī”, kuras laikā izklaides vietas atskaņos tikai latviešu mūziku.

8

Tieši laikā. Dizaina stāsti par Latviju

Izstāde

KAD

KUR

No 2018. gada 22. novembra līdz 2019. gada 27. janvārim LNMM Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejā

Jau 20. gadsimta sākumā latviešu meistari sasniedz atzīstamus un pasaulē augsti novērtētus rezultātus dizaina jomā, kas redzams gan trauku un tekstiliju izveidē, gan tobrīd daudziem māksliniekiem aktuālajā idejā par vienota interjera ansambļa izstrādi. Kā piemēri minami Ansis Cīrulis, Jūlijs Madernieks, darbnīca “Baltars”, 30. gadu izcilākie grāmatu izdevumu paraugi (“Zelta ābele”), “Minox”, “VEF. Spīdola”, Rīgas porcelāna rūpnīcas dizains 60. gados, Rīgas Plakāta skola un citas Latvijas kultūras kanona vērtības dizainā un arhitektūrā. Izstādē “Tieši laikā. Dizaina stāsti par Latviju” apkopotas Latvijas materiālās kultūras izcilākās parādības dekoratīvajā mākslā un dizainā, kas tapušas laika posmā no 1918. gada līdz 2018. gadam un atklāj latviešu nacionālās identitātes noturību, kas sakņojas Latvijas dabā, etnogrāfiskajā mantojumā, folkloras tradīcijās un amatu prasmēs, ziemeļnieciskajā lakonismā un materiālu estētikā. Līdztekus jau novērtētām mākslas un dizaina vērtībām apskatāmi jaunākie Latvijas dizaineru sasniegumi, tādējādi ļaujot salīdzināt Latvijas dizainu toreiz un tagad.

9

Baltijas Simfoniskais festivāls

Baltijas valstu orķestru kopkoncerts

K A D

K U R

24. novembrī

Lielajā ģildē

2018. gada “Baltijas simfoniskā festivāla” Rīgas koncertā uz vienas skatuves satiksies visi trīs festivāla rīkotājkolektīvi – Igaunijas Valsts simfoniskais orķestris Mihaila Gertsas vadībā, Lietuvas Valsts simfoniskais orķestris Gintara Rinkēviča vadībā un Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris Andra Pogas vadībā.

Igaunijas orķestra programmā iekļauta mūsdienu ģēnija Erki Svena Tira (*Erkki-Sven Tüür*) mūzika, Lietuvas orķestris izvēlējies klasiķa Mikaloja Konstantīna Čurļoņa (*Mikalojus Konstantinas Čiurlionis*) simfonisko poēmu “Jūra”, savukārt Latvijas orķestris pasūtīja jaundarbu Kristapam Pētersonam, un tapa refleksija par diādi haoss-kārtība, ko mūziķi atskaņos no visiem iespējamiem Lielās ģildes zāles un balkona stūriem. Visi trīs orķestri kopā atskaņos amerikāņu mūsdienu komponista Maikla Dohertija (*Michael Daugherty*) iespaidīgo opusu “Time Machine”, kas komponēts trim

orķestriem un trim diriģentiem: klausītājus gaida gan spēcīga mūzika, gan aizraujoša izrāde.

10

1906

Spēlfilma. Programma “Latvijas filmas Latvijas simtgadei”

K A D

K U R

No 2019. gada
18. janvāra

Latvijas kinoteātros

Režisora Gata Šmita filmas darbība risinās 1906. gada novembrī, Rīgā. Pēc brāzmainajiem 1905. gada notikumiem ir pagājis kāds laiks. Soda ekspedīcijas un slepenpolicija ir gandrīz apturējušas sociāldemokrātu kaujinieku darbību. Taču viena grupa tās līdera Oratora vadībā spītīgi turpina savu cīņu. Tiek plānots pārgalvīgs uzbrukums rūpnīcas kasei ar mērķi iegūt līdzekļus cīņas turpināšanai. Par šīs akcijas vadītāju tiek iecelts kaujinieks Pelēkais. Uzbrukuma plānošanas laikā Pelēkais uzsāk romānu ar dzejnieci Violetu, kuru pērn bija saticis kādas muižas ieņemšanas laikā. Abu izcelšanās un uzskati ir atšķirīgi, taču viņus vieno romantisms un brīvdomīgas idejas. Violetas iedvesmots, Pelēkais ierauga dzīvi citām acīm, turpretī

Violeta nemanāmi nonāk kaujinieku bīstamajā pasaulē. 1906. gada novembris Rīgā vēl ilgi palika atmiņā kā asiņaina terora un neprātīgas uzdzīves mēnesis.

Filmas režisors un scenārija autors ir Gatis Šmits, lomās: Inese Pudža, Mārtiņš Kalita, Kaspars Zvīgulis, Gatis Gāga, Toms Auniņš, Kaspars Dumburs u.c.

TEKSTS Justīne Janpaule

FOTO Ansis Starks

Nepieradināto dvēseļu klusā klātbūtne

Nedēļas vidus, agrs darbadienas rīts. Metro apstājas kādā no pieturām, lai atvērtu durvis kārtējai pasažieru gūzmai. Es esmu nogurusi, un man nāk miegs. Sēžot pie loga, pamanu, ka no pustumšā tuneļa sienas uz mani kāds raugās. Tā ir zemnieku meitene ar lietusmākoņu zilām acīm dzeltenā rudzulaukā. Man viņa šķiet kaut kur redzēta. *Les Ames Sauvages* paspēju izlasīt, pirms metro vagona sakustas un aizslīd meitenei garām,

atstādams viņu tumsā. Esmu pārliecināta, ka starp mums ir kaut kas kopīgs. Es arī esmu mežonīga dvēsele, nodomāju. Tā mani reizēm ķircina daži franču draugi, norādot uz savām latīņu saknēm, kas acimredzot viņiem joprojām liek justies galvastiesu pārākiem par citām Eiropas kultūrām.

Izkāpjot savā pieturā, meiteni satieku atkal. *Les Ames Sauvages*. *Symbolisme dans les pays Baltes*. Tā ir izstāde, ko esmu gaidījusi

tik ilgi, ka jau paspēju piemirst tās tuvošanos, un meitene ir neviens cits kā Jāņa Valtera “Zemnieku meitene”. Steidzoties ārā no stacijas, manā prātā ataukst mūsu pirmās tikšanās Latvijā, mākslas vēstures stundā uz lielā ekrāna, mākslas grāmatās un Nacionālajā mākslas muzejā. Apziņa, ka neviens cits Sanlazaras stacijas garāmgājējs nenojauš, ko nozīmē tās apmākušās vasaras debesis un siena lauks viņai aiz muguras, starp mums iedibina netveramu intimitāti. Turpmāk, ik reizi sastopot šo plakātu, tas man atgādina ne tikai par izstādes sākuma un beigu datumiem un atrašanās vietu Orsē muzejā, bet arī par to, ka tās ir man radniecīgas dvēseles, kuru klātbūtnes man šeit reizēm ļoti pietrūkst.

Klasiķu krustpunkti Eiropas mākslas vēsturē

Manu prātu nodarbina izstādes nosaukums. Latviešu valodā tās ir Nepieradinātās dvēseles. Tas skan smalkjūtīgāk un ir mazāk aizvainojoši par franču *sauvage*. Arī angļu *wild* šķiet tikamāks un asociējas ar dvēseles plašumu, spītu, *nepieradinātību*. Bet kā lai paskaidroju francūžiem, ka *sauvage* neaprobežojas ar mežonību un savvaļas aborigēniem, ka oriģinālvalodā nosaukuma emocionālā nokrāsa ir pavisam cita? Man ir grūti atrast atbilstošus sinonīmus, varbūt es joprojām nemāku izteikties, bet varbūt franču valodā tā vārda, kuru meklēju, nav.

Filips Degāns (*Dagen*) recenzijā laikrakstam *Le Monde* norāda, ka izstādes nosaukums “ir diezgan nelaipns un acimredzot ticis izvēlēts, lai piesaistītu uzmanību reklāmas nolūkos, jo citādi tam nav nekādas jēgas. Šie gleznotāji vis nav no mežonīgas (*sauvage*) zemes, bet iekļaujas kopējā Eiropas vēsturē. Viņiem nav sveši savi laikabiedri. Impresionisti, Rodēns, Vistlers, van

Gogs, Gogēns, Bēklins, Klingers, Munks, nabisti, Vīnes māksla – tie visi viņiem ir familiāri, neskatoties uz izvēlētajiem estētiskajiem risinājumiem”.¹ Šis modernisma virzienu strāvojums Baltijas gleznotāju darbos ir viens no aspektiem, kas pārsteidz izstādes apmeklētājus, ļaujot apjaukt 19. un 20. gadsimta mākslas robežu paplašinājumu, kas sniedzas līdz pat tādām *terra incognita* kā Baltijas valstis. Impresionistu ņirba un gaismu spēles, puantilisma triepieni, fovistiski krāsu laukumi, jūgenda muzikālās līnijas ir acimredzami un nepārprotami modernisma klasikas vēstneši, kas padara Jaņa Rozentāla, Voldemāra Zeltiņa, Nikolaja Trika, Konrāda Māgi un citu mūsu reģiona gleznotāju darbus tuvākus un saprotamākus Rietumu acij to formālā izpildījuma ziņā.

Citādaļ jeb *nepieradinātība* izstādē aplūkojamajos darbos ielaužas caur skarto tēmu loku. Darbi ir grupēti trīs tematiskās kategorijās: Mīti un leģendas, Dvēsele, Daba. Attiecīgi pirmā izstādes daļā apkopotie darbi ir bagāti ar atsaucēm uz nacionālajiem simboliem un leģendām,

piemēram, atsaucēm uz varoņeposu Kalevi-poeģis, kas ir klātesošas Trika, Kalla un citu igauņu gleznotāju darbos. Neskatoties uz to, ka izstādes apmeklētājam tiek doti mājiņi par nacionālās mitoloģijas tēlu izmantojumu kā simbolu tautas identitātes saglabāšanas vārdā, šo gleznu vēstījums paliek kodēts Igauņu kultūrā un ārpus tās ir grūti nolasāms bez papildu informācijas par šī eposa tēlu sistēmu.

Sadaļā “Dvēsele” dominē portrets. Šeit iekļauta jau minētā Jāņa Valtera “Zemnieku meitene”, kura ir kļuvusi par šīs izstādes seju. Ja šajā brīdī kādam izstādes apmeklētājam rodas jautājums, kāpēc tieši viņa, nevis, piemēram, Rozentāla “Gaisa gaviļes” vai vēl kāds cits portrets ir kļuvis par

“Nepieradināto dvēseļu” spoguļi, tad viņš noteikti atrod atbildi aprakstā zem gleznas nosaukuma, kas ieskicē Latvijas kā zemnieku tautas skarbo vēsturi un atrašanos svešu lielvaru pakļautībā. Zemnieku meitene atrodas izstāžu zāles centrā un lēnām aizved pie pēdējās, vispoētiskākās izstādes daļas, kurā skatāmas Baltijas noskaņu ainavas. Tās, protams, nelutina ar saulē zaigojošām tirkīza marīnām, bet aizkustina ar dabas monumentalitāti, spēku un trauksmainību.

Nemitīgi atgādināt par sevi

Izstādes atklāšanas datumā cauri Tilerī dārzam devos Orsē virzienā un, šķērsojot Mākslu tiltu, pamānīju Francijas pirmo lēdiju, Bridžitu Makronu, kas pāris miesassargu pavadībā devās ārā no muzeja. Nepieradināto dvēseļu norise Latvijas simtgades laikā un tās atklāšana, visiem četriem valsts prezidentiem klātesot, nepārprotami apliecina šīs izstādes politisko raksturu. Francija kā norises vieta vēlreiz uzsver valstu diplomātisko attiecību vēsturi, to nozīmīgu neatkarības atgūšanas ceļā. Orsē muzejā skatāmos darbus papildina arī bagātīgs faktoloģiskais materiāls, kas iepazīstina ar nozīmīgākajiem Baltijas valstu 19.–20. gadsimta vēstures datiem un iezīmē mūsu ģeopolitisko situāciju šajā laika posmā.

Nemot vērā šo politisko aspektu, “Nepieradinātās dvēseles” kļūst par žestu, ar kuru mēs vēlamies apliecināt savu piederību Eiropai un arī nākotnē “veltīt visu savu iztēli un enerģiju Eiropas projekta labā”, kā teica

Latvijas Valsts prezidents. Maijā paralēli izstādei tika organizēts arī “Baltijas festivāls” (*Festival Baltique*) – interdisciplināra izstādi paplašinoša pasākumu programma, kas tiecās iepazīstināt un pārliecināt par mūsu kultūras lielvalsts ambīcijām visdažādākajos tās izpausmes veidos, sākot ar amatieru koru uzstāšanos un beidzot ar “Kremeratas” koncertu, nepalaižot garām arī literatūru, kino un elektronisko mūziku.

Noslēdzot šo rakstu, kurā vēlējos paraudzīties, kā Latvijas un tās tuvāko kaimiņvalstu gleznotāji izskatās Eiropas mākslas telpā, vēlos pieminēt divas

“Nepieradinātās dvēseles” kļūst par žestu, ar kuru mēs vēlamies apliecināt savu piederību Eiropai.

būtiskas pasaules mēroga izstādes Parīzē. Pirmā no tām ir Ņujorkas Modernās mākslas muzeja (MoMA) kolekcija, kas līdz februāra beigām bija apskatāma *Fondation Louis Vuitton*. Starp izstādes eksponātiem bija skatāmi Latvijas teritorijā

dzimušo mākslinieku (kuru saiknes ar Latviju mums patīk uzsvērt) Marka Rotko un Gustava Kluča darbi, kā arī fragmenti no Sergeja Eizenšteina filmām. Tāpat Gustavs Klucis bija skatāms arī krievu avangardam veltītajā izstādē, kas norisinājās paralēli “Nepieradinātajām dvēselēm Pompidū Modernās mākslas centrā. Abās izstādēs minētie mākslinieki pulcēja ap sevi skatītāju rindas kā modernās mākslas un avangarda pilāri, atstājot otrajā plānā biogrāfiskos faktus, kuros precizēts: Marks Rotko, ASV, dzimis Krievijā (pašreizējā Latvijas teritorijā); Gustavs Klucis – Latvija; Sergejs Eizenšteins – Krievija, PSRS.

Nākotnes Latvija

FOTO Ģirts Raģelis

1 Philippe Dagen, *Surpises Baltiques au musée d'Orsay, Le Monde, 28 Avril 2018, p 17.*

Sapņi par nākotni: Latvijas 200. gadadiena

TEKSTS **Andris Šuvajevs**ILUSTRĀCIJA **Pauls Rietums**

Joprojām spilgti atceros Rīgas 800. jubilejas svinības, kad kopā ar ģimeni staigāju pa pilsētu, izbaudot priekpilno noskaņu. Mēs runājām par to, ka pēc kāda laika Latvija svinēs 100. gadadienu, un šīs izredzes man, tolaik desmit gadus vecam zēnam, šķita aizraujošas, tās manī raisīja bērnišķīgu lepnumu. Man nebija ne mazāko šaubu, ka šīs brīdis pienāks. Doma par Latviju kā neatkarīgu valsti, kas pastāvēs mūžu mūžos, šķita vienkārši objektīva patiesība. Lieki piebilst, ka patlaban es vairs neesmu tik pārliecināts. Pastāv liela varbūtība, ka Latvija nesagaidīs savu 200. gadadienu – un ne jau tāpēc, ka to kavēs kāda agresīva militāra kampaņa no austrumiem. Valsts pati apdraud savu pastāvēšanu.

Cilvēkiem nepatīk to dzirdēt. Šāda vai līdzīga nostāja bieži izraisa agresīvu reakciju: „Kāpēc jābūt tādām pesimistam? Kāpēc tu pats nedari kaut ko lietas labā?” Manuprāt, viens no šādas reakcijas iemesliem ir veids, kā Latvijā izprot un ieaudzina patriotismu. Mums ir nešaubīgi jātic savai valstij, lai kādas aprises tā ieņemtu. Tas nekas, ja puse iedzīvotāju aizbrauc un vēl piektdaļa ir pakļauta nabadzības riskam: neatkarības ideja stāv pāri visam un pārējais ir otršķirīgs. Tas atgādina kultu, kura sekotājiem (pilsoņiem) ir jāveic iniciācija, jāpārcieš pazemojumi un citi izaicinājumi, lai viņus uzskatītu par pilntiesīgiem kopienas locekļiem. Atteikšanās ņemt dalību kulta rituālos tiek dēvēta par absurdu vai smieklīgu.

Pieļaujot iespēju, ka Latvija tuvāko simt gadu laikā tiešām varētu izzust no pasaules kartes un ka mums visiem derētu to apzināties, es tomēr nedomāju, ka šāds iznākums ir neizbēgams. Taču mums beidzot vajadzētu sākt par to runāt. Patlaban Latvijā runā lielākoties par pagātņi. Jā, valsts iedzīvotājiem ir svarīgi apzināt pagātnes mantojumu, just emocionālu pacēlumu, ko sniedz gan patriotisks nacionālais kino, gan lepnums par savas zemes ainavisko krāšņumu. Taču vienlīdz būtiski ir neieciklēties uz pagātņi. Vai cilvēki Latvijā vispār prot runāt par nākotņi? Vai mēs domājam par to, kurp gribam doties – vai kur mēs reāli varētu nokļūt? Vai mūsu, Latvijas iedzīvotāju, priekšstatos valda viena un tā pati nākotne, vai arī mūsu vīzijas atgādina blakus esošas līnijas, kas vien palaikam saskaras cita ar citu?

Lai iezīmētu konstruktīvu risinājumu, es piedāvāju aplūkot trīs

jautājumus, kas, manuprāt, ir īpaši svarīgi, domājot par Latvijas iedzīvotāju labbūtnību nākotnē. Skaidrības labad nodalīšu to politiskos, ekonomiskos un ideoloģiskos aspektus, taču ar piebildi, ka tie neizbēgami pārklājas. Pirmām kārtām jānoskaidro, ar kādiem līdzekļiem iespējams jēgpilni veidot patiesi demokrātisku sabiedrību. Otrkārt, vēlos norādīt, ka Eiropas Savienības fiskālā un monetārā politika ir ļoti, ļoti svarīgs temats, kas Latvijas plašsaziņas telpā tiek analizēts pārāk reti un arī ne pienācīgā apjomā/dziļumā, tāpēc īsi aplūkošu tā, manuprāt, būtiskākos aspektus. Visbeidzot gribu uzsvērt, ka, pēc manām domām, svarīgākais priekšnoteikums tam, lai valsts, vārdā Latvija, pastāvētu arī 2118. gadā, ir sabiedrības ideoloģisks pavērsiens uz kreisuma pusi. Lai to panāktu, Latvijā nepieciešams no jauna īstenot idejas, kas sekmē solidaritāti un sociālistisku politiku, un beidzot sākt nopietni risināt sasāpējušās sociālās problēmas – novērst nabadzību, mazināt nevienlīdzību un sekmēt sociālo mobilitāti.

Valda uzskats, ka līdz ar valstiskās neatkarības atjaunošanu pagājušā gadsimta 90. gadu sākumā Latvijas iedzīvotāji kaut kādā maģiskā veidā ieguvu arī demokrātiju, ar to saprotot iespēju pašiem saimniekot savā zemē, ievēlēt savus vadoņus utt. Šādi tiek novilkta vienādības zīme starp demokrātiju, vēlēšanu sistēmu un, iespējams, arī monetāro politiku (savu valūtu). Nebija ilgi jāgaida, lai redzētu, ka īstenība ir gluži citāda, – Pasaules Bankas un Starptautiskā Valūtas fonda „eksperti” bez vilcināšanās pielietoja „šoka terapiju”, kuras rezultātā Latvijā strauji pieauga bezdarbs un inflācija. Pirmie neatkarības gadi nesa līdzīgu grandiozas pārmaiņas valsts ekonomikā un finanšu jomā, valdošie politiskie spēki mainījās, taču pamatvirziens palika nemainīgs – uz neiegrožotu kapitālismu. Šāda veida „demokrātija” radīja politisko parazitāru šķiru, kas pastāv joprojām un šķiet neiznīcināma. Šie kleptokrāti, tautā saukti par oligarhiem, rausta savu marionešu aukliņas, kad vien tiem ienāk prātā, un demokrātijas ilūzija tautas acīs kļūst vēl pārliecinošāka nekā iepriekš. Man pašam nav ne mazāko šaubu, ka cilvēki varas gaitēņos arī turpmāk nevilcināsies paņemt to, kas pēc taisnības pieder visiem, ja vien sabiedrība radikāli nemainīs savus priekšstatus par politiskās telpas piederību, proti, neapmierināsies tikai ar balsošanu vēlēšanās vai darbošanos nevalstiskās struktūrās. Tā nav nekāda demokrātija, ja vienīgās pilsoņa tiesības ir izvēlēties tos, kuri turpmāk lems par visiem. Pilsoņiem ir jāatgūst tiesības reāli ietekmēt politisko procesu valstī.

Kā to panākt? Par laimi, paraugus varam meklēt citu valstu pieredzē. Piemēram, anarhistu kustība, ko aizsāka Zapatistu sacelšanās 1994. gadā, ir gluži sekmīgi īstenojusi izvirzītos mērķus. Dažādas anarhistu organizācijas, kas metušas izaicinājumu pastāvošajam varas aparātam, vieno kopīgs redzējums attiecībā uz nepieciešamību iedragāt globālās birokrātiskās struktūras, tādas kā SVF un Pasaules

Tirdzniecības organizācija, kas uzstājas starptautisko korporāciju vārdā, aizstāvot to intereses un vienlaikus atņemot iztikas avotu miljoniem cilvēku.

Kas šo anarhistu kustību padara tik efektīvu? Organizācijas veids. Anarhisti nevis imitē hierarhiskās valstiskās struktūras, bet īsteno horizontālu pārvaldību: lēmumi tiek pieņemti uz vienprātības pamata un tūlītējo mērķu sasniegšanai tiek dibinātas pagaidu savienības ar citām domubiedru grupām. Anarhistu politiskās filosofijas pamatā ir nepastarpinātas rīcības ideja: cilvēkam jārikojas tā, it kā viņš jau būtu brīvs, viņam nav nepieciešama valsts starpniecība, lai sasniegtu savus mērķus. Latvijā šādas rīcības formas nebūt nav svešas. Piemēram, nesen aktīvisti nevis gaidīja, kamēr Rīgas pašvaldība iestādīs kokus, bet izlēma to darīt paši. Arī velobrauciens „Kritiskā masa”, kas nu jau vairākus gadus notiek 1. maijā Rīgā, ir tieši šādas – nepastarpinātas rīcības paraugs: entuziasti nevis raksta iesniegumus iestādēm, prasot uzlabot velobraucēju drošību, bet sapulcējas kopā un dodas iespaidīgā masu braucienā pa pilsētas ielām. Manuprāt, šāda veida politiskie instrumenti ir jāliet lietā daudz biežāk, ja vēlamies kļūt par patiesi demokrātisku sabiedrību. Tādas pilsoniskās iniciatīvas kā kopīgā budžeta plānošana, vietējo apkaimju iedzīvotāju sanāksmes, aktīva iesaistīšanās pašvaldību darbā, kontrole pār savu parlamentāro pārstāvju (Saeimas deputātu) darbu līdz pat reālai iespējai atsaukt viņus no ievēlētā amata, regulāras tautas nobalsošanas (referendumi) visai sabiedrībai nozīmīgos jautājumos – tā ir nākotnes valoda, kurā mums vajadzētu sākt runāt jau tagad.

Mainot politiskās rīcības formas, mēs mainīsim arī savas dzīves ekonomiskos un materiālos aspektus. Taču vispirms sabiedrībai ir jānovērtē esošās problēmas un jānosaka pārmaiņu virziens. Daudzi atzīs, ka trīs galvenās ekonomiskās problēmas, kas nomāc Latvijas sabiedrību, ir nabadzība, sociālā nevienlīdzība un demogrāfiskais sabrukums. Visas šīs problēmas ir Valda Dombrovska un viņa politikas piekritēju noorganizētā taupības režīma tiešas sekas. Eiro ieviešana 2014. gadā sākotnēji šķita pareizs solis, taču patlaban tas drīzāk liedz ekonomikai attīstīties. Kāpēc tā? 1992. gadā parakstītā Māstrihtas līguma autori noteica, ka nevienai Eiropas Savienības dalībvalstij nebūs atļauts liels budžeta deficīts (tas nedrīkst pārsniegt 3%) un ka ikvienai valstij būs noteikts parādsaisītību ierobežojums (60% no IKP). Tas bija apzināts lēmums ar mērķi padarīt privāto sektoru par ekonomiskās izaugsmes galveno dzinējspēku. Citiem vārdiem sakot, Māstrihtas līgums liedz nacionālām valstīm patstāvīgi virzīt finanšu resursu plūsmas – vai vismaz stipri ierobežo iespējas to darīt. Piemēram, Latvijā vairāk nekā 20% iedzīvotāju ir pakļauti nabadzības riskam. Tikmēr vairums politiķu un „ekspertu” apgalvo, ka Latvijā ir vērojama ekonomikas izaugsme.

Taču, ja tautsaimniecība attīstās tik strauji, kā mums tiek apgalvots, kāpēc tikpat strauji nesamazinās nabadzības līmenis valstī? Atbilde ir gaužām vienkārša: šī „izaugsme” galvenokārt notiek sektoros, kas jau tāpat pelna labi (finanses, nekustamais īpašums, apdrošināšana). Ja ES dalībvalstīm būtu ļauts tieši ietekmēt plānu, kam tiek atvēlēti budžeta līdzekļi, tās spētu labāk nodrošināt mazāk aizsargāto iedzīvotāju grupu interešu aizstāvību. Taču dalība eirozonā liedz to darīt. Ja Latvijas valdība vēlas tērēt vairāk, tai jānododas pie privātiem aizdevējiem, un tad jau tās būs bankas un citi investori, kas noteiks procentu likmes, novērtējot gaidāmās peļņas apjomu. Skaidrs, ka valstij tas maksās dārgi.

„Budžeta deficīts” – šie vārdi varbūt izklausās biedējoši, un patiešām pēdējo desmit gadu laikā ir ticis darīts viss, lai panāktu šādu iespaidu. Taču patiesībā budžeta deficīts ir vienīgā atbilde laikā, kad daudzi valsts iedzīvotāji slīgst nabadzībā un viņiem trūkst līdzekļu, lai uzsāktu kādu jēgpilnu saimniecisku darbību. Lai to labāk aptvertu, nepieciešams aplūkot valsts ekonomiku kopumā. No kurienes ņem naudu valsts iedzīvotāji, mājsaimniecības un uzņēmumi? Var atbildēt – viņi to nopelna. Taču kas ir viņu nopelnītās naudas avots? Mūsu laikos tās ir bankas, un, vismaz eirozonā, tā galu galā ir Eiropas Centrālā banka (ECB). Bankas ražo naudu. Atziņa, ka naudas nepietiek visiem, ir greiza pašos pamatos. Kvantitatīvo atvieglojumu politika, kuras ietvaros ECB ir iepludinājusi triljoniem eiro monetārā sistēmā, tam ir skaidrs piemērs. Tādējādi redzam, ka visas naudas avots ir publiskā sektora iestāde. Šie aspekti labi atklāj publiskā un privātā sektora saistību: ja privātais sektors grib darboties ar pārpalikumu (lai tam būtu ietaupījumi, teiksim, vecumdienām un negaidītiem tēriņiem), to var panākt vien tad, ja publiskais sektors strādā ar deficītu. Tas daudz ko izskaidro. Izrādās, vienīgais veids, kā privātpersonām tikt pie lielāka naudas apjoma, ir panākt, lai kāds cits to iztērē, un šajā gadījumā tai jābūt valstij. Kā vēl lai privātpersonas tiek pie naudas?

Tādējādi, lai cik svarīga būtu valsts politika, ekonomisko problēmu risinājumi ir pat vēl nozīmīgāki, jo tos nepieciešams rast daudz plašākā mērogā. Cilvēkiem, kuri dēvējas par Latvijas iedzīvotāju priekšstāvjiem, ir aktīvi jādarbojas Eiropas institūcijās vai nu nodrošinot koncesijas no patvaļīgajiem Māstrihtas līguma ierobežojumiem, vai arī sadarbībā ar citu valstu pārstāvjiem veicinot pārmaiņas visas savienības līmenī, piemēram, panākot, ka ECB funkcijas tiek mainītas un tai ir ļauts aizdot naudu nepastarpināti valstu valdībām, vai izveidojot kādu fiskālo savienību. Ideja par fiskālo savienību jau virmo gaisā, un tās īstenošana būtībā paredzētu kopēju eirobudžetu, kura līdzekļi plūstu uz tām valstīm un sektoriem, kam tie visvairāk nepieciešami. Protams, patlaban šāds scenārijs izskatās gana neiespējams: vācu nodokļu maksātājiem tieši finansēt Latvijas pensionārus būtu

pāri eiropiešu solidaritātes mēram.

Te nu mēs nonākam pie trešā sākotnēji iezīmētā jautājuma, proti, nepieciešamības Latvijas sabiedrībai ideoloģiski pārorientēties uz kreisumu. Manuprāt, tas ir būtisks priekšnosacījums Latvijas tautas labklājībai nākotnē. Psiholoģiski ir saprotams, kāpēc daudzi valsts iedzīvotāji, kuri atceras dzīvi PSRS, kreisā spārma politiku uzlūko ar aizdomām un naidu: bēgot no vēsturiskās saiknes ar „komunismu” un sociālismu, šķietami paveras tikai viena alternatīva – kapitālisms, brīvais tirgus, privātā sektora vadīta izaugsme, individuālisms utt.

Taču šādi esam iekrituši otrā grāvī – izrādās, ka „liberalizētā” politiski ekonomiskā sistēma nenodrošina nedz godīgu resursu sadali, nedz vispārēju sabiedrisku labumu un apmierinošu dzīvi ikvienam, bet cilvēku solidaritāte, atbildība pret saviem līdzpilsoņiem un citas sociālās vērtības tiek pakļautas drakoniskai pārbaudei. Es nepavisam neatbalstu atgriešanos pie „proletariāta diktatūras”, taču arī politika, kas par visu likstu risinājumu uzskata devīzi „strādājiet citīgāk”, manuprāt, ir bezperspektīva. Sabiedrībai ir jāizprot tās ekonomisko problēmu cēloņi. Laikā, kad šī eseja tiks publicēta, mums būs jauna Saeima, taču, lai kādi jauni politiskie spēki to pārstāvētu, ideoloģiskā trajektorija saglabāsies nemainīga un joprojām būs vērsta kapitālisma virzienā. Joprojām valdīs uzskats, ka nabadzības un nevienlīdzības problēmu „risinājumi” jāmeklē privātajā sektorā, bet, teiksim, demogrāfiskā sabrukuma briesmas novērsīs uzņēmējdarbības uzplaukums. Man šķiet – diez vai Latvijai būs kāda cerība, ja tās iedzīvotāji arī turpmāk skatīs pasauli vienīgi caur kapitālisma prizmu, kuras iespaidā izaugusi un ko normalizējusi jaunākā paaudze. Šajā rakstā atturēšos piedāvāt specifiskus ideoloģiskus principus, uz kuriem balstīt Latvijas nākotnes sabiedrību, taču vēlos aicināt lasītāju atminēties manis pieminēto pirmo jautājumu par nepieciešamību veidot jēgpilnas sociālpolitiskas struktūras. Tādas var rasties tikai ilgstošu kolektīvu debašu gaitā, taču šī jaunā humānā ideoloģija noteikti būs pretstats tagadējām.

Patlaban vēl mums nav pamata cerēt uz esošās katastrofālās ekonomiskās virzības apstākļiem: Latvijas iedzīvotāji turpinās emigrēt, nabadzība un nevienlīdzība valstī arvien padziļināsies, bet valdošā politiskā sistēma akceptēs nacionālo dabas resursu tālāku izpardošanu. Ja šāds scenārijs patiešām īstenosies, tad varu pārliecinoši apgalvot, ka šī lielā jubileja mums būs pēdējā. Taču var notikt arī citādi. Sauciet to, kā gribat, – par revolūciju, transformāciju, attīstību, taču vienīgais veids, kā mēs varam atdzīvot savu nākotni, ir radikāli pārvērtēt šo laiku aktuālās politiskās un ekonomiskās prakses. Tad varēsim ticēt, ka ne tikai mūsu bērnbērni, bet arī daudzas citas tautas svinēs Latvijas 200. gadadienu, jo pasaules acīs tā būs vieta, kur iespējama patiesi laimīga dzīve.

Simtgades filma

Komēdija ir patiesības meklējums

INTERVĒJA Ilmārs Šlāpins

FOTO Ģirts Raģelis

Anna Viduleja bērniībā ir filmējusies īsfilmā “Mans draugs Sokrātiņš”, studējusi Eiropas Kino koledžā, Nacionālajā TV un kino skolā Lielbritānijā, dibinājusi “Film Angels Studio”, bijusi viena no filmas “Vogelfrei” režisorēm un nupat pabeigusi darbu pie filmas “Homo novus”, kas uzņemta pēc Anšlava Eglīša romāna motīviem. Filmas darbība notiek 1938. gadā, kad nabadzīgs mākslinieks Juris Upenājs ierodas Rīgā, kuratora un kritiķa Kurcuma vadībā sastopot dažādus mākslas pasaules personāžus, kā arī pieredzot panākumus, izgāšanos, nicinājumu un mīlestību. Mēs tikāties ar Annu, lai parunātu par smieklīgo un romantisko filmās.

Cik daudz filmā ir palicis no Anšlava Eglīša ironiskā teksta?

Citkārt es ļoti uzmanīgi izturētos pret skanošu vārdu, filmā “Vogelfrei” manas daļas ietvaros pusstundas laikā varbūt izskanēja kādi četri vārdi, bet šajā filmā Anšlavs Eglītis ir vērtība pati par sevi, tā valoda ir brīnišķīga kā tāda melodija, sākot jau ar tādiem vārdiņiem kā “Vai jūs nenogīžat...?” un tā tālāk. Tā ir aizgājusi, bet tik skaista latviešu valoda. Arī tas, ka tie cilvēki, tie tēli ļoti lielā mērā dzīvo ar valodu kā instrumentu. Viņiem ir ļoti svarīgi mācēt izteikties ironiski, un Kurcums ir galvenais varonis, kuram mēs atdevām visvairāk Anšlava Eglīša valodas. Un, runājot par jokiem... es domāju, būs maz tādu situāciju filmā, kas būtu smieklīgas bez vārdiem. Tur vienmēr tomēr skanēs valoda.

Vai filmēšanas laikā tu liki atkārtot kādu ainu, sakot: “Nē, tas nebija pietiekami smieklīgi”?

Nē, tā es nedariju. Man ir pārlicība: ja tu mēģini smieklīgo panākt ar varu, tad gan ir lielas ziepes.

Bet aktieriem, kas ar to nodarbojas, taču ir priekšstats, kā to var nospēlēt smieklīgāk, kā – mazāk smieklīgi. Kurā brīdī ieturēt vajadzīgo pauzi, lai izraisītu skatītājā smieklus. Principā režisors varētu dot tādu rīkojumu – vēl mazliet smieklīgāk, vēl drusciņ vairāk.

Es ik pa laikam atgādināju aktieriem, ka mēs filmējam komēdiju. Īpaši atsaucīgs šajā ziņā bija Imants Strads. Es viņam teicu: “Imant, padomā, kā tu varētu palīdzēt. Mēs te komēdiju taisām.” Un viņš teica: “Ā, tad es tev varētu piedāvāt tādus augstus smieklīgus – hahahā.” Lai arī tā bija maza, epizodiska ainiņa, kur viņš bija tikai viens no izstādes apmeklētājiem, tikai kadra beigās bija redzams viņa pakausis, bet viņš, to zīnot, pagrieza galvu un pakasīja ausi. Tas ir tikai tāds maziņš nieciņš, tāds miligramiņš, taču tas ļauj vienam lūpu kaktiņam pavilkties uz augšu. Par tām pauzēm – tā jau tāda matemātika, pauze ir ļoti spēcīgs šī komēdijas vienādojuma elements. Es esmu par to domājusi – kā izveidot to smieklīgo situāciju, kā secīgi sakārtot tos trīs soļus: viens, divi, trīs... un skatītājs iesmejas. Tam jābūt ļoti precīzam un tīram paņēmienam, lai skatītājs tiešām iesmietos. Smieklu teritorijā precizitātei ir ļoti nopietna nozīme. To precizitāti dažādās ainās var panākt, ejot no dažādām pusēm, taču tas vienmēr ir viens konkrēts punkts, kas izraisa skatītāja pretreakciju. Taču tas nav galvenais. Es nesen atradu viena amerikāņu komiķa sarakstītu grāmatu, kurā viņš analizē un māca komēdiju. Viņš teica, ka komēdija ir patiesības meklējums. Tieši drāma un traģēdija ir žanri, kuros tiek meklēti tādi varoņi, kas ir pārcilvēki, bet komēdijā tēli atklājas tādi, kādi esam mēs ar tevi ikdienā. Viņi cīnās, lai panāktu kaut kādus mērķus, bieži vien bez instrumentiem, kas tam nepieciešami. Un tas uzreiz padara šo procesu ļoti amizantu, brīžiem smieklīgu un brīžiem – skumji smieklīgu.

Tas man šķiet ļoti interesanti un būtiski – izmantot komēdijas žanru kādas patiesības uzzināšanai.

Vai filma, kuru tu sāki filmēt, atšķiras no filmas, kuru tu pabeidzi?

Tu sāc ar tekstu – ar Anšlava Eglīša tekstu. Un tad tu iesaisti kolēģus. Man bija tiešām brīnišķīgi domubiedri – Liene Rolšteina, kostīmu māksliniece, Jānis Eglītis, operators, un Kirils Suvalovs, mākslinieks, ar kuriem kopā mēs vizualizējām filmu – Liene kostīmu skiču formātā un Kirils mākslas skiču formātā radīja lietišķus pierādījumus vizualizācija, kura radās četru cilvēku galvā. Mēs visi četri nokļuvām iztēles pasaulē, un tas bija ļoti skaists process. Un tad izrādījās, ka ražošanas temps dramatiski saātrināja mūsu mierpilno vizualitāti.

Tā man bija negaidīta pārmaiņa. Filma, kas sākumā bija mūsu galvā, ļoti atšķīrās no filmas, ko mēs ieraudzījām ražošanas sākuma posmā. Es tikai tajā brīdī sapratu, cik paģerošs ir sižets un daudzie tēli, cik daudz mūsu uzmanības un pašas filmas laika paņem sižets. Tas, kas mums filmā bija jāsavieno, no viena puses, bija Anšlava Eglīša ļoti veikli veidota, spraigais stāsts un daudzo tēlu parādīšanās, no otras puses, galvenā varoņa, jaunā cilvēka daba. Mākslinieka daba ir tāda lēnīgāka. Mums ļoti gribējās vizualizēt talantu. Mums gribējās ieraudzīt, ko nozīmē talants... kad tas notiek. Mākslinieks taču ir talanta nesējs, realizētājs. Džemma Skulme mums deva iespēju ar sevi satikties. Galvenokārt tas bija tāpēc, ka Kristīne Krūze, kas atveido Ciemaldu, vēlējas parunāties ar Džemmu, jo viņas māte Marta Skulme, mūsaprāt, bija tāds kā prototips. Skulmes darbnīcā mākslas zinātniece Ingrīda Burāne, kas man personīgi un profesionāli ir daudz

palīdzējusi filmas tapšanas laikā, piegāja pie kādas gleznas un teica: “Cik skaisti!” vai kaut ko tādu. Un Džemma Skulme atbildēja: “Jā, kad man tā vieta izdevās, man zods trīcēja aiz laimes!” Tas bija tas, ko man ļoti gribējās mūsu filmā parādīt: to brīdi, kad ar mākslinieku notiek kaut kas tāds, kas ir vairāk par viņu. Tas, no kā viņam zods trīc. Kad viņš piedzīvo kaut ko tādu, kas ir ārpus normālas ikdienas apziņas līmeņa. Lūk, bet tā straujā, dinamiskā situācija, kurā mēs atrādāmies filmēšanas procesā, bija nežēlīga. Un tādām vizuālam talanta atveidojumam bija daudz šķēršļu.

Vai filmā ir arī tāds tēls kā trīsdesmito gadu Latvija?

Man bija būtisks mērķis, ar kādu es šajā procesā iesāku doties: cieņpilna attieksme pret tekstu un pret tālaika lietu kārtību, kādu es to zināju. Bet man šķita pieļaujami un atbalstāmi ļauties tam, kā šis process veidoja visnerealistiskākās kombinācijas. Nu,

piemēram, mums bija izvēlēta filmēšanas vieta Bicēna darbnīcai, daudzi priekšdarbi jau bija veikti, un pēkšņi pēdējā brīdī mums atteica. Mēs devāmies apskatīt citu filmēšanas vietu, bijušo Rakstniecības muzeju prezidenta pils nerestaurētajā daļā. Ienākot vienā telpā otrajā stāvā, mēs vienlaikus ar Jāni Eglīti sapratām – šai jābūt Bicēna darbnīcai! Bet tieši tajā telpā trīsdesmitajos gados bija Valsts Mākslas muzejs, kur pie sienām karājās to mākslinieku gleznas, kurus mēs savā prātā nēsājām kā iespējamus prototipus Anšlava Eglīša tēliem. Taču man nebija ne mazāko šaubu, ka te nevajag tik precīzi turēties pie vēsturiskās patiesības. Vai tāpēc tā būtu fantastiska realitāte, kas parādīta filmā? Visdrīzāk ne. Taču šī brīvības pakāpe man bija ļoti būtiska.

Sākumā tev bija iecere filmēt to kā seriālu.

Vienu brīdi tā bija, jā. Tas šķita pavisam loģiski, jo "Homo novus" ir trīsdesmit trīs turpinājumos presē publicēts romāns ar sākumu vidū un beigām katrā daļai. Taču es esmu pateicīga tam, kā dzīvē notiek. Viens mans draugs teica – tu tur gadiem nēsājies ar savu dārgās kostīmfilmu projektu, un te pēkšņi gluži kā tieši tev uzriko šo simtgades konkursu!

Vai filma būs arī romantiska? Un vai tajā būs jāraud?

Pēc dabas, es domāju, es pati esmu diezgan romantiska. Tāpēc, visticamāk, tajā filmā būs daudz kā romantiska, taču tādas intences saraudināt skatītāju filmas veidotājiem nebija. Bet drīkst darīt visu, jebkurš emocionāls līdzpārdzīvojums ir tikai kā apbalvojums mums.

Vai tev šķita, ka atklāt savu romantisko pusi filmā būtu pārāk personiski?

Nē, man atklāties nav bail. Man ir daudz citu baiļu – gan dzīvē, gan kino. Tās izteiktākās bailes ir, ka tas, ko mēs veidojam, varētu būt garlaicīgs vai neskaidrs, vai nejēdzīgs, vai skatītājam lieks. Un tajā nejēdzības un garlaicības teritorijā romantika var būt bīstama. Tāpēc es to mēģināju no savas puses ierobežot. Taču, ja kāds, it īpaši kāds vīrietis,

piedāvāja darīt kaut ko romantisku vai sirsnīgu, es to ar atplestām rokām pieņemu. Tad man bija drošāka sajūta – ja to piedāvā vīrietis, tad mēs esam drošā teritorijā.

Vai, tavuprāt, negodīgāk ir manipulēt ar romantiskām jūtām nekā ar humoru?

Es domāju, ka labs humors nav manipulācija. Man patīk intelektuāli joki, man patīk zemitēti, tādas lietas, kuras skatītājs pamana. Taču visas spekulācijas notiek ar iežēlināšanu, tādu lētu emociju izvilināšanu. To

darīt man nav interesanti. To arī skatītājam nav interesanti piedzīvot. Un tam nav arī lielas jēgas.

Ko darbs pie šīs filmas izdarīja ar tevi? Vai tu esi mainījies?

Man ļoti svarīgi šķiet tas, ka filmas veidošana ir kā arheoloģisks izrakums. To es esmu aizguvusi no Kšištofa Keslovska operatora, viņš vienā nodarbību sesijā tā noformulēja, ka, viņaprāt, kino veidošana ir arheoloģisks izrakums. Ir ļoti svarīgi sākt filmēšanas procesu ar saturiski svarīgāko epizodi, ja tad tu esi jau uzracis to krustpunktā un labāk saproti, kur – pa labi, pa kreisi, uz augšu, uz leju –, vajag rakties. Ir brīnišķīga pārlicība, ka filma jau eksistē kaut kādā citā dimensijā un tad tu to atklā. Un tas, kāda šī filma tev atklājas, visi šie patīkamie pārsteigumi – tas ir kolosāls process.

Visticamāk, tajā filmā būs daudz kā romantiska, taču tādas intences saraudināt skatītāju filmas veidotājiem nebija.

Desmit simtgades mākslas darbi

TEKSTS **Santa Hirša**

Pašportrets ar sarkano kaklautu

Jēkabs Kazaks Latvijas valsts simtgades hronoloģijā iekļaujas pavisam īsu laika sprīdi, tikai divus gadus. Viņa pārgrā aiziešana no dzīves 1920. gadā un novatoriski izcilais māksliniecisks talants ir ļoti romantizējis Kazaka tēlu Latvijas kultūras apziņā, daudzu iztēlē raisot asociācijas ar liktenīgas izredzētības misiju. Līdzīgas sajūtas raisa arī Latvijas 80. gadu beigu māksla, liekot domāt par kādu savdabīgu korelāciju starp laikmeta sarežģītību un māksliniecisks enerģijas jaudu. Viņa "Pašportrets ar sarkano kaklautu" gleznots 1918. gadā, laikā, kad vēl pavisam trauksmainos apstākļos notika Latvijas valsts pašnoteikšanās cīņas. Laikmeta un personības traģisms gleznā atklājas vienlīdz spēcīgi, gluži tāpat kā paša Kazaka personības ģeniālais trauslums un spēks. Jēkaba Kazaka mākslas valoda atspoguļo sava laika aktuālos modernisma strāvumus, taču vienlaikus viņa gleznoto tēlu skatieni, žesti, kustības iemieso kaut ko ārpus laika un šīs pasaules esošu, vēl vairāk mistificējot Kazaka īpašo nozīmi lokālajā mākslas vēsturē.

Jēkabs Kazaks. Pašportrets ar sarkano kaklautu (Pašportrets ar paleti). 1918. Audeklis, eļļa. 80 x 58 cm. VMM GL-468. No Latvijas Nacionālā mākslas muzeja kolekcijas.

Aleksandra Beļcova. Baltā un melnā. 1925. Audekls, eļļa. 100 x 120 cm. VMM GL-4818. No Latvijas Nacionālā mākslas muzeja kolekcijas.

Baltā un melnā

Aleksandras Beļcovas glezna “Baltā un melnā” (1925) ir ne mazāk spilgta sava laika liecība, kurā caur *Art Deco* un jaunreālisma estētiku visā spožumā virmo labklājība, komforts, elegance. Dubultportretā ir attēlota Biruta Ozoliņa, no labi situētas ģimenes nākusi jauna dāma, un viņas bērna sešpadsmit gadus jaunā auklīte Tao no Taizemes, kur Ozoliņas vīrs, itāliešu grāfs Džovanni Amadoti, tolaik strādāja par sūtni. Jau pēc pāris gadiem Biruta izšķīrās no Amadoti, lai apprecētos ar bagātu franču rūpnieku, un turpmāko dzīvi pavadīja Francijā, Kannās. Mūsdienu skatītāja uzmanību glezna, visticamāk, piesaista ar savu rasisistisko nosaukumu. Tas netieši demonstrē, kā tolaik aktuālo tieksmi pēc eksotiskā (gleznā to reprezentē arī austrumnieciskais interjers un dāmas ietērps) pavadījusi arī tendence eksotizēt cilvēkus, un atgādina par vērtībām, kas simt gadus vecākā sabiedrībā, par laimi, tiek apšaubītas. Attālinoties no ideoloģiskā vēstījuma līmeņa, kompozīcija un tās varones stāsts fascinē kā atgādinājums par Latvijas pirmās brīvvalsts posma glamūru, ficdžeraldiski trauksmainu bezrūpību un aristokrātisku bohēmu. Un vēl “Baltā un melnā” rosina uz nostalgiskām pārdomām par to, ka toreiz mēs, iespējams, bijām piederīgāki Eiropas kultūras telpai nekā šobrīd, kad joprojām sevi asociējam ar postpadomju “citiem Rietumiem”.

Mīļai atmiņai no 1918. gada. Džons Iperits

Kārlis Padegs ir mākslinieks, kurš patik ikvienam. Gluži kā seriāls “Tvinpika” vai ceļojumi uz tālām zemēm. Savdabīgi, ka viņa daiļradē nav gandrīz neviena darba, kas liktos neizdevies vai neveiksmīgs, un fascinē arī ļoti līdzīgu motīvu variācijas, atkārtojumi. Padega īpašo lomu kultūras vēsturē pastiprinājis Latvijas mākslā neierastais dendija tēls, kas caurstrāvo ne vien viņa

Kārlis Padegs. Mīļai atmiņai no 1918. gada. Džons Iperits. 1935. Papīrs, tuša, akvarelis. 34,3 x 24,5 cm. VMM Z-6654. No Latvijas Nacionālā mākslas muzeja kolekcijas.

sarežģīto personību, bet arī darbus. To skumjā ironija nezaudē izpildījuma eleganci un perfektu formu izjūtu pat pavisam brutālās, kara nežēlību atainojošās kompozīcijās vai steidzīgos ielasmeitu, tā dēvēto “Rīgas madonnu” dzīves uzmetumos. Pastkarti imitējošais akvarelis “Mīļai atmiņai no 1918. gada. Džons Iperits” (1935) ilustrē Padega ciniski skarbo, saasināti jūtīgo dzīves izjūtu, kas izpaužas lielākajā daļā viņa groteski ekspresīvo kompozīciju. Daiļas, gandrīz bērnišķīgi trauslas un valšķīgas sievietes tēlam pretstatīta monstrozi saviebtu un izkropļota karavīra seja, kas pamazām zaudē cilvēcīguma pazīmes. Šī Padega kontrastu valoda nezaudē savu tiešumu pat galēji estetizētās kompozīcijās. Skumjā rezignācijā viņš atgādina par romantismu kā bieži vien vienīgo patvērumu no pasaules skarabajām netaisnībām.

Saturieties, meitenes!

Mākslas darbs, ar kuru gribētu raksturot padomju režīma mākslas pirmo posmu, latviešu valodā sastopamajos informācijas avotos dēvēts par “A nu ka meitenes!”, savukārt krievu valodā sacerēta teksta tulkojumā nodēvēts par “Saturieties, meitenes!”. Arī par pašu gleznas autoru Mihailu Korņecku latviešu valodā atrodama vien fragmentāra informācija. Viņš ir dzimis un uzaudzis Maskavā, jauktā ģimenē, 1950. gadā, 24 gadu vecumā ieradies pie mātes Rīgā, uzsācis studijas Latvijas Mākslas akadēmijā un turpmāko dzīvi pavadījis šeit. Gleznas “A nu ka meitenes!” nosaukums un pati kompozīcija netieši norāda uz divējādo sievietes stāvokli padomju režīma sabiedrībā. Oficiālajā ideoloģijā tiek sludināta pilnīga līdztiesība, taču realitātē sievieti ierobežo dubults morālais un pienākumu slogs, kas uz ilgāku laiku ir izkropļojis šejienes priekšstatus par dzimumu līdztiesību. Šo pretrunu nejausi iezīmē arī Korņeckas darbs. Tajā redzamas

Mihails Korņeckis. Saturieties, meitenes! 1959. Audekls, eļļa. 190 x 160,7 cm. VMM AG-2220. No Latvijas Nacionālā mākslas muzeja kolekcijas.

Gunārs Kroļis. Tilti. No cikla "Mana Rīga". 1967. Papīrs, linogriezums. 68 x 103 cm. VMM AL-223. No Latvijas Nacionālā mākslas muzeja kolekcijas.

smejošas, ar visiem iespējamajiem sociālisma labumiem apmierinātas, šķelmīgas strādnieces, taču vienlaikus pilnībā pakļautas vīrieša skatienam, uz kuru gleznas varones reaģē ar flirta situācijai atbilstošu ķermeņa valodu. Korņeckas darbs atgādina par tendenci no nacionālā kanona izstumt gan nelatviešu tautības māksliniekus, gan pašu sociālistisko reālismu – Korņeckas darbā jau parādās skarbā stila ietekmes, taču vēl dominē mīti par saules apspīdētajiem darbaļaudīm, kuru sociālo statusu izceļ neskanīgi parupjais darba nosaukums.

Tilti

Gunāra Kroļļa grafika "Tilti" no 60. gadu beigās darinātā linogriezumu cikla "Mana Rīga" šķiet iemiesojam to Rīgas 60. gadu gaisotni, ko intuitīvi pazīstam no jaunā viņa kino, nostalgiskiem atmiņu tekstiem par kafejnīcu "Kaza" vai Māras Brašmanes fotogrāfijām. Lai gan Kroļļa grafiku stilistika nav pieskaitāma nedz kontrkultūras izpausmēm, nedz modernisma iedvesmotiem vizuālajiem eksperimentiem, šis darbs iemieso kādu ļoti romantisku jaunības maksimālismu, no tā izrietošo naivu cerību reibumu un pacilātību. Kā ne ar ko citu nesajaucams vizuālais kods darbojas arī Gunāra Kroļļa linogriezumu monumentālais dekoratīvisms – kā mīļš sveiciens no vecmāmiņu virtuves interjeriem.

Ilmārs Blumbergs. Scenogrāfija Krievu drāmas teātra izrādei "Žanna D'Ark". 1972. Foto: Gvido Kajons. No Latvijas Laikmetīgās mākslas centra arhīva.

Žanna D'Ark

Ilmārs Blumbergs ienāca Latvijas mākslā līdz ar 70. gadiem raksturīgo asociatīvo simbolismu un intīmi meditātīvām satura atklāsmēm. 1972. gadā viņš absolvēja Latvijas Mākslas akadēmiju ar izcili novērtētu diplomdarbu, skatuves scenogrāfiju Krievu drāmas teātra izrādei "Žanna D'Ark", kas tolaik tika reproducēts gan leģendārajā poļu mākslas žurnālā "Projekt", gan uz PSRS kataloga vāka Prāgas Scenogrāfijas un teātra

arhitektūras kvadriennālē. Baltā, lakoniskā skatuves telpa tika pārvērsta par galvenās varones apziņas telpu, kas pamazām piesārņojas ar sadzīves dražām, beigās pārņemot to pavisam. Scenogrāfijas smalkais, savā trauslumā uz naža asmens balansējošais simbolisms ļauj Blumberga darbu piepulcināt izcilākajiem Eiropas 20. scenogrāfijas sasniegumiem. Latvijas mākslas vēsturē viņš ir palicis nepārspēts dzīves un nāves mītu filozofs, kura daiļradei raksturīgais eksistenciālists neklūst nomācošs vai nospiedošs.

Pulksteņi

Ikdienas klusuma poētika guvusi spēcīgu izpausmi Līvijas Endzelīnas glezniecībā. Pati māksliniece izvairījusies no savas daiļrades komentēšanas, un šī noslēpumainība raksturīga arī viņas glezniecībai. 1979. gadā gleznotajā darbā "Pulksteņi" klusums un pārpasaulīgs miers šķiet gandrīz fiziski sataustāmi. Tas ir īpašais Endzelīnas reālisms, ko virza subjektīvas, metafiziskas noskaņas, nevis urbāni vēsa, atturīga ārējās realitātes fiksēšana, tolaik populārā hiperreālisma garā atdarinot fotogrāfisko estētiku. Viņas klusās dabas bieži gan pietuvojas vanītas atgādinājumiem par dzīves īslaicīgumu, gan izsaka nepieciešamību iegrimt ļoti privātā priekšmetu, lietu pasaulē kā savdabīgu eskeipismu no padomju oficiālās estētikas plakātiskuma un deklarātīvisma.

Gājiens uz Bolderāju

Kā jau pienākas avangardiskai mākslas un dzīves robežu nojaukšanai, Hardija Lediņa un Jura Boiko organizētie "Gājieni uz Bolderāju" bija un nebija mākslas notikumi. Lai arī sākumā tie radās kā garīgi tuvu draugu rituāli, Rietumu mākslas profesionāļu interese un arī pašu Latvijas mākslas darboņu pārorientēšanās uz tā laika laikmetīgās mākslas prasībām šos gājienus konceptualizēja un lika aplūkot performanču un hepeningu

Līvija Endzelīna. Pulksteņi. 1979. Audekls, eļļa. 65,5 x 65,5 cm. VMM AG-3054. No Latvijas Nacionālā mākslas muzeja kolekcijas.

NSRD ("Nebijušu sajūtu restaurēšanas darbnīca"). Gājiens uz Bolderāju. 1987. Performance. Foto: Māris Bogustovs. No Latvijas Laikmetīgās mākslas centra arhīva.

mākslas kontekstā. NSRD radošie eksperimenti veido ļoti būtisku Latvijas kultūras daļu, sekojot aptuvenās mākslas principiem un pārradot neiedomājamās mākslas formās visikdienišķākos impulsus. Atšķirībā no daudziem citiem NSRD projektiem, “Gājieni uz Bolderāju” neietver postmodernu rotaļāšanos ar absurdu, taču savā introvertajā formā tie ir spēcīgs manifests spontānam, konceptuāli neierobežotam radošumam, un gājienam var uztvert kā metaforu jebkādam radišanas procesam. Un tad vairs nav nozīmes tam, vai dzelzceļa sliedes ved uz Ķīnu vai Bolderāju: pārfrāzējot pašu Lediņu, ikviens ģeogrāfisks punkts ir spējīgs ģenerēt it visu, un NSRD darbība apliecina, ka padomju ikdienas trulums ir spējīgs būt lielisks mākslinieciskais materiāls, nonākot pareizā ģēnija “rokās”.

Baltie spārni

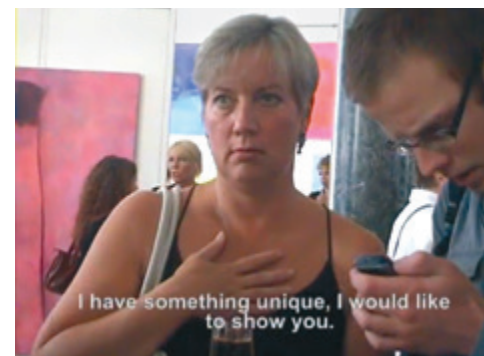
Oļegs Tillbergs tiek pieskaitīts pie pirmās konceptuālistu paaudzes, kura ienāca Latvijas mākslas dzīvē 80. gadu beigās un 90. gados aktīvi emancipējās no padomju mākslas vērtībām, nododoties jaunu mediju un formu eksperimentiem. Instalācija kļuva par vienu no dominējošajām mākslas formām, un Oļegs Tillbergs tā valodu pārvalda perfekti. Industriāli un dabas materiāli, jau gatavi objekti un vielas pārtop sociālās, bieži vien gigantiska mēroga metaforās. 1997. gadā Jūrmalā notika starptautisks zinātniski praktisks seminārs “Naftas termināli Austrumbaltijā – vides problēmas”, un tā laikā Tillbergs jūras malā radīja instalāciju “Baltie spārni”. Naftā izmērcēti balti palagi plīvoja virs naftas mucām, abstrakti liekot tajos saskatīt putnus, kas nespēj pacelties spārnos un doties tālāk. Viens no poētiskākajiem un vizuāli efektīvākajiem Tillberga darbiem ne vien apliecina viņa mākslinieciskā atvēziena plašumu (katrai kultūrai nepieciešams savs Jozefs Boiss!), bet arī lielā mērā iemieso Latvijas instalāciju mākslas monumentālās poētikas kvintesenci.

Oļegs Tillbergs. Baltie spārni. 1997. Instalācija. Jūrmala. Foto: no Latvijas Laikmetīgās mākslas centra arhīva.

Mobilais

Kā pēdējo, hronoloģiski mūsdienām vispietuvinātāko gribēju minēt Katrīnas Neiburgas darbu “Solitude” (2005), lai pavēstītu, kā šis darbs iemieso daudzus 21. gadsimta pirmās desmitgades mākslas veiksmīgākos sasniegumus. Starpdisciplināritāte, jaunie mediji, pietuvinātība sociālajām reālijām utt. Taču spontāni nolēmu simtgades mākslas sarakstu noslēgt ar Ivara Grāvleja darbu “Mobilais” (2007), kurš neko no tā visa neiemiešo un nereprezentē, gluži otrādi. Mākslinieka līdzšinējā darbība ir pilnīgi pretēja Latvijas mākslas vidusmēra tendencēm, bet vienlaikus apgriezti kariķējošā veidā tā ietver un atspoguļo ļoti daudz ko no tās. Grāvlejs kā mākslas kanonu apšaubītājs un jebkāda konformisma dekonstruktors visā pilnībā atklājas videoreportāžā “Mobilais”, kurā viņš smalkās izstāžu vietās demonstrēja nejausi satiktiem skatītājiem savā telefonā lejupielādētu pornogrāfiju. Tas ir provokatīvi izcils un ļoti precīzs komentārs par mākslas statusu patērētājsabiedrībā, attēlu un mediju mainīgo nozīmi digitālajā kultūrā, kā arī paša mākslinieka lomu sabiedrībā. Video noslēgumā sašutušas mākslas tikumības pavarda sargātājas palūdzta apsargus izraidīt mākslinieku no atklāšanas. Gandrīz vai 21. gadsimta Kārlis Padeģis.

Ivars Grāvlejs. Mobilais. 2007. Videodarbs. Ekrānšāviņš.

Mūsējās

TEKSTS **Santa Remere**ILUSTRĀCIJA **Liāna Mihailova**

Šogad līdz ar valsts simtgadi mēs teorētiski varētu atzīmēt arī simt gadus, kopš Latvijas sievietēm ir balsstiesības, kas stājās spēkā līdz ar Latvijas Republikas pasludināšanu¹ un pirmo reizi tika īstenotas Satversmes Sapulces vēlēšanās 1920. gadā. Lai arī mēs nevaram kā franči, angļi vai citi rietumnieki lepoties paši ar savu sieviešu balsstiesību izcīnītāju kustību – Latvija, līdzīgi kā daudzas citas pēc Pirmā pasaules kara radušās jaunās valstis, pārņēma jau gatavu progresīvu un liberālu valsts pārvaldes modeli –, mēs varam būt lepnī par izglīto un atvērto sabiedrību, kura spēja šo modeli pieņemt. Tas vien, ka par sieviešu līdztiesības jautājumu neparādījās nozīmīgas debātes, liecina: toreizējā latviešu sabiedrībā sievietes nozīme ģimenes un sabiedriskajos lēmumos likās pašsaprotama, lielā mērā pateicoties abu dzimumu izglītotībai un agrīno sabiedrisko un kultūras darbinieču centieniem. Ievēribas cienīgs ir arī fakts, ka Latvijas teritorijā jau 1905. gadā revolūcijas laikā rīkotajās pašvaldību delegātu vēlēšanās varēja piedalīties visi pilngadīgie iedzīvotāji – neatkarīgi no dzimuma vai tautības.

Balsstiesības Latvijas sākotnē gan vēl nenozīmēja dzimumu līdztiesību, bet tas bija labs pamats tālākai attīstībai. No pirmajā Satversmes Sapulcē ievēlētajiem 164 deputātiem sešas bija sievietes. Viņas visupirms centās sekmēt sieviešu civilo līdztiesiskumu

– lai sieva laulībā ne vien būtu juridiski vienlīdzīga, bet arī iegūtu vīra un sabiedrības cieņu. Deputātes iestājās par likuma grozījumiem, kas ļautu paplašināt sievas rīcības spēju, – tiesības vērsties tiesā, pārvaldīt savu mantu, strādāt algotu darbu un atsevišķos gadījumos nepakļauties “ģimenes galvam”. Izpratne par latviešu sievietes identitāti veidojās vienlaikus ar Latvijas valsti un latviešu nacionālo un valstisko identitāti. Pirmās valsts laikā tika izdoti Lilijas Brantes, Zentas Mauriņas, Angelikas Gailītes, Mildas Palēvičas darbi un kultūras žurnāls “Latviete”,

kur tika runāts par sieviešu devumu literatūrā, mākslā, politiskajā dzīvē, kā arī viņu nepieciešamo līdzdalību.

Pa simt gadiem sieviešu tiesību situācija gan pasaulē, gan Latvijā ir pozitīvi mainījusies. Mūsu likumdošana paredz sievietēm un vīrie-

šiem vienlīdzīgas tiesības un iespējas, tomēr ne visās jomās tās tiek īstenotas. Divpadsmitajā Saeimā no 100 deputātiem 16 ir sievietes, sieviešu vidējā darba samaksa joprojām ir mazāka nekā vīriešiem, tāpat arī daudzās māsaimniecībās sievietes joprojām pieredz pret sevi vērstu vardarbību. Šie rādītāji liek domāt, ka ar juridiskām izmaiņām vien nepietiek, lai sabiedrībā panāktu vienlīdzīgu attieksmi, ir jāmainās arī kultūrai un audzināšanai.

Ar šādu mērķi ir izdota itāliešu rakstnieču Elēnas Favilli un Frančeskas Kavallo

**Mūsu likumdošana
paredz sievietēm un
vīriešiem vienlīdzīgas
tiesības un iespējas,
tomēr ne visās jomās tās
tiek īstenotas.**

¹ Krievijas pagaidu valdība paspēja tās ieviest 1917. gadā, bet jaundibinātā Latvijas valsts šim piemēram sekoja jau no paša sākuma.

grāmata “Vakara pasaciņas dumpīgām meitenēm”, kas šogad tulkota arī latviešu valodā un iepazīstina mūsu jaunākos lasītājus/-as ar ievērojamām sievietēm pasaules civilizācijas vēsturē. Viņu biogrāfijas ietvertas kodolīgās 10 teikumu pasakās, ieskicējot personību, galvenos sasniegumus un pieliktās pūles. Pasaku vienkāršā forma ļauj viegli pamanīt, ka neatkarīgi no gadsimta, sociālā statusa vai ģeogrāfijas koordinātām gandrīz visu galveno varoņu izaugsmes ceļš veidojas pēc līdzīga scenārija: tā ir ērkšķaina pasaule ar neskaitāmiem šķēršļiem un stereotipiem, kas jaunai meitenei un sievietei bijuši jāpārvar, ne tikai lai īstenotu savu mākslinieces, zinātnieces vai aktrises talantu, politiskos un sabiedriskos mērķus, bet vispirms pierādītu, ka viņai ir tiesības to darīt.

Lai arī daudzi pasaules ģēnijs ir gājuši pret traumi un bieži savu spēku guvuši tieši caur šo pasaules pretestību, diemžēl ir būtiskas atšķirības sieviešu un vīriešu biogrāfijās. Kas talantīgam vīrietim ticis uzskatīts par godu vai cilvēcisku vājību – nepakļāvīgs raksturs, bohēma, sodāmība, arī radošās neveiksmes –, uz sievieti biežāk attiecināts kā kauns un nosodījums arī no vistuvāko cilvēku puses, nostādot smagas izvēles priekšā. Vēsturiski sabiedrība no sievietes sagaidīja priekšzīmību, mātišķumu un saimnieciskumu, nevis varonību. Tāpēc mēs ļoti maz atrodam varones un ģenijas enciklopēdijās, antoloģijās, mācību un bilžu grāmatās vai kaut vai gūgles meklējumos. Sievietes pazūd ievērojamo vīriešu dzimuma ārstu, zinātnieku, skulptoru, izgudrotāju, sportistu portretu galerijās, un tādā veidā netieši tiek turpināts mīts: lai gūtu sasniegumus, ir jāpiedzimst par vīrieti.

Mūsdienās ar balsstiesībām un juridisku līdztiesiskumu vien nepietiek, ir jāturpina izcelt un pierakstīt arī sieviešu dzīvesstāsti, lai vērstu par labu pagātnes kļūdu. Lai mazi zēni un meitenes vairs ilgāk neturpinātu

aplamo aizspriedumu, ka ģēnijs/talants/spējas/ spīvs raksturs/neatmaidība ir “vīrišķība”. Tās ir abu dzimumu cilvēkiem iespējamās un piemērotās īpašības, un meitenēm ir vajadzīgi iedvesmojoši paraugi no pašu vidus un pašu dzimuma, tāpat arī zēniem ir vajadzīgi šie paraugi – lai novērtētu sievietes un meitenes sev līdzās pēc viņu spējām, nevis pēc kādas likteņa iedalītas ģenētiskas izredzētības. Visi pasaules izcilākie cilvēki ir izauguši no puīšiem un meitenēm mums apkārt un mūsos pašos. Lasot saviem bērniem grāmatu par pasaules dižākajām sievietēm, es nolēmu pievienot vēl dažas pasakas, kuras nekad nav par vēlu sākt pierakstīt un papildināt.

ELZA

Reiz pirms simt piecdesmit gadiem kādā turīgā latviešu ģimenē piedzima meita, kuru vecāki nosauca garā vācu vārdā par Johannu Emīliju Lizeti. Vārds viņai nepatika, un pieaugot viņa to nomainīja pret īso un skanīgo “Elza”. Meitenei šķita, ka līdzīgi kā vārdu viņa spēš pati izlemt un mainīt arī daudzas citas lietas savā dzīvē, tomēr 19. gadsimtā tas nebija viegli izdarāms.

Jau kopš agras bērnības Elza sapņoja spēlēt teātrī, taču sastapās ar vecāku iebildumiem – viņiem aktrises darbs likās par prastu. Reiz viņu sētā iegriezies vietējais mācītājs sacīja par apķērīgo, enerģisko un zinātkāro meiteni: “Žēl, ka tu neesi vīrietis, tad no tevis iznāktu lielas lietas!” Elza gribēja pierādīt pretējo.

Viņa ne tikai daudz lasīja un mācījās, bet arī prata savas idejas un sajūtas pierakstīt skaistā valodā. Literatūra kļuva par Elzas iespēju mainīt pasauli. Lai gan “nebēdne meitene”, kā viņa pati sevi reiz nosauca, nekad netika pie lomas teātrī, viņa rakstīja brīnišķīgus dzejoļus un lugas ar ugunīgām un neatkarīgām galvenajām varonēm, kas prot aizstāvēt savu viedokli un izvēles glūži kā viņa pati.

Elza kļuva ne vien par ievērojamāko divdesmitā gadsimta latviešu literāti, bet arī par vienu no pirmajām sievietēm Latvijā, kas aizstāvēja sieviešu tiesības mācīties augstskolās, kā arī pašām izvēlēties sev profesiju un cilvēku, ar ko precēties. Pati viņa ģimnāziju nepabeidza, jo pēdējā skolas gadā vecāki meiteni pret pašas gribu izprecināja Vilhelmam. Pēc ilga un sarežģīta tiesas un baznīcas procesa viņai izdevās izšķirties no nemīlamā vīra. Savu pieredzi Elza izmantoja, lai mainītu šķiršanās likumu, kas ļautu abiem laulātajiem pārtraukt laulību, ja tā nedarbojas un tajā nav mīlestības. “Nē, vajaga teikt baznīcai un patriarhālai aizbildniecībai! Laulības līdz šim ir bijušas dibinātas uz vīriešu kundzību, lai gan pašā dabiskā tautu stāvoklī bija viss dzīves svarts tur, kur māte atradās ar savu bērnu, un kā tāda tā tika cienīta,” – Elza kaismīgi teica no tribīnes. Viņa pati vēlāk apprecējās ar Jāni – cilvēku, kurš juta un redzēja pasauli līdzīgi kā viņa un kuram piederēja viņas kaislīgā sirds.

ANNA

Pastarīte Annele bija gājēju bērns – viņas vecāki bija kalpi, kas katru gadu gāja kalpot citam saimniekam. Lai arī tēvs sagādāja meitenei iespēju mācīties vietējā skolā, viņa reti tika pie iespējas skaļi izteikt savas domas pie saimes galda. Ik gadu pārvācoties, viņai neizdevās arī iedibināt draudzību ar citiem vienaudžiem, tādēļ visus iespaidus, pārdomas un trāpīgos lauku dzīves vērojumus meitene klusi paturēja pie sevis.

Čakli lasot grāmatas, Annele pati sevi izmācīja par mājskolotāju un turpināja iesākto gājēju ceļu, jau strādājot svešās ģimenēs un klusi vērojot svešas dzīves. Savos pirmajos stāstos viņa rakstīja tikai par citiem, it kā viņas pašas nebūtu klāt, it kā viņas balss un viedoklis nebūtu vēra ņemams. Taču Annelei bija ne tikai balss,

bet arī stingrs morālo vērtību pamats. Caur dzīves grūtībām viņa bija iemācījusies izturību un izkopusi cilvēkmīlestību.

Reiz, tuvojoties Ziemassvētkiem, kāds latviešu režisors lūdza Annele atrast un pārtulkot kādu vācu lugu, ko uzvest bērniem, taču viņa nespēja neko piemērotu sameklēt un deviņās dienās pati uzrakstīja lugu par Sprīdīti – sīku puisīti, kurš negrib samierināties ar pasaules kārtību un stājas tai pretī. Šis darbs ļāva Annelei pašai sev atzīt, ka viņai patiešām piemīt rakstnieces talants, spēja izprast bērnu uztveri un izjust ikviena cilvēka iekšējo pasauli.

Jau būdama atzīta par vienu no dižākajām latviešu rakstniecēm, Anna nekad negribēja būt uzmanības centrā, viņa bija klusā cīnītāja. Viņas māsa Līziņa bija precējusies ar vīrieti, kuru nemīlēja, un vēlāk mira dzemdībās. Anna nespēja to pārdzīvot un negribēja atkārtot šo traģisko likteni. Ar savu vērtīgo darba mūžu viņa pierādīja, ka sievietei kā ikvienam ir izvēle pašai veidot savu personību un likteni.

MARGARITA

Margarita bija meitene, kas varēja stundām spēlēties, nogrimusi iztēles rotaļās, neredzot un nedzirdot apkārt notiekošo. Visvairāk viņai patika vērot kukaiņus un gatavot sīkus ķiparus no dabas materiāliem. Margaritas tēvs pats bija gribējis kļūt par mākslinieku, tādēļ novērtēja meitenes talantu un atbalstīja stāšanos Mākslas akadēmijā, kur viņa izkopa savdabīgu, krāsainu, detaļām bagātu un ne ar vienu citu nesajaucamu zīmēšanas stilu.

Reiz kādā starptautiskā studiju nometnē jaunā Margarita satika holandiešu puisi Geritu, viņi abi iemīlējās un nespēja vairs viens bez otra dzīvot. Tomēr viņi neapprecējās, jo kāzas Margaritai nozīmētu pārvākties uz Holandi un atteikties no zīmēšanas panākumiem, kurus viņa varēja īstenot tikai

Latvijā. Var teikt, ka viņa upurēja savu personisko laimi, lai varētu visu mūžu ziedot rakstainu ķiparu zīmēšanai.

Margarita dzīvoja sarežģītā laikā, kad padomju vara noteica, ko drīkst zīmēt un rakstīt grāmatās. Viņa izvēlējās nodarboties ar it kā bērnišķīgo un par mazāk vērtīgu uzskatīto pasaku mākslu un bērnu grāmatu ilustrēšanu, kas sniedza viņai radošu brīvību, sešdesmit darba gadu mūžā izkopjot šo prasmi līdz meistarībai.

Kad Margarita bija jau vecmāmiņa un slavēta, atzīta māksliniece, padomju valsts beidza pastāvēt un viņa beidzot varēja satikt savu jaunības mīlestību Geritu. Viņi pat apprecējās vecumdienās gluži kā laimīgā pasakā. Divkārt laimīgā – mēs varam tikai minēt, kas viņai sniedza lielāku laimi: kļūšana par sievu vai mazo lasītāju un starptautiskā atzinība. Lai kā tiktu vērtēta viņas māksla un stils, Margarita bija īsta māksliniece, jo cauri visām grūtībām nezaudēja iekšējo pārliecību, ka dara savu vienīgo un patieso darbu.

REGĪNA

Skolotājiem Regīna šķita apdāvināta, bet sarežģīta rakstura meitene ar spurainu valodu un atraisītu iztēli, kuras atbildes klases priekšā mēdza izvērsties spilgtos, citātiem bagātos priekšnesumos. Nav brīnums, ka no visiem klasesbiedriem tieši viņa nolēma studēt žurnālistiku un kļūt par rakstnieci.

Tomēr rakstīšanas darbs prasa cilvēku visu – tam vajag arī klusumu, palikšanu vienatnē un sevis apzināšanās brīžus. Kā teica kāda Regīnas priekštece: “Lai rakstītu, sievietei ir vajadzīgas divas lietas – nauda un sava istaba.” Bet tās viņai nebija. Nedz bērībā, kad šaurajā Rīgas strādnieku dzīvoklītī viņa dzīvoja kopā ar četriem radniekiem, nedz arī jaunībā un studiju gados, jo līdz divdesmit sešu gadu vecumam Regīna bija

kļuvusi jau par trīs meitiņu māti. Dzīvojot bez brīvdienām, bez pietiekama miega un palīgiem, bez iespējas lasīt grāmatas un pilnveidoties, jaunā rakstniece māte iemācījās novērtēt katru brīdi, kurā var nodoties savam aicinājumam, tāpēc turpmāk dzīvē nebija ar mieru savu laiku ziedot nekādiem citiem amatiem un pienākumiem, kas traucētu rakstīt.

“Ikreiz, kad būs jāizšķiras starp manuskriptu un putekļu lupatu, pirmajam došu priekšroku,” viņa atļāvās publiski paziņot laikā, kad no sievietes joprojām tika sagaidīts saimnieciskums. Lai būtu par rakstnieci, Regīnai nācās pašai veidot ne tikai savu rakstniecības, bet arī dzīves stilu – reizēm pārkāpjot sabiedrībā pieņemtās normas.

“Savu istabu” un patību viņa atrada pastaigās ar suni, kurās, sekojot vientulības dziņai, kā pati apgalvoja, ir nogājusi desmitiem tūkstošu kilometru. Klaiņošana pa mežiem pašai uz savu roku, ar savu vēju un uzticamu klusējošu ceļabiedru blakus ir ļāvusi Regīnai sarakstīt divdesmit grāmatas, kļūstot par vienu no spilgtākajām psiholoģiskās prozas pārstāvēm latviešu literatūrā. Viņas stāstos un romānos, kur liela loma ir sapņiem, vīzijām, fantastiskā un reālistiskā saplūdinājumam, mēdz ienākt arī pašas Autores tēls un tam līdzīgi galvu reibinošs brīvības gars.

UĻJANA

Reiz Latgales tālajā Medumu ciemā dzīvoja meitene, kas ļoti ātri auga. Ciema bērni ķircinājās, kad Uļa parādījās vagas galā: vai tur kumeļš pa lauku bradā vai Uļa kartupeļus rok? Taču meitene to neņēma ļaunā, bija sirsnīga, strādīga un tikai turpināja augt. Tāpat kā visiem viņas ģimenē, Uļai patika slēpot, airēt un spēlēt bumbu, un viņa ļoti skuma, kad lauku darbu dēļ netika uz sacensībām.

Trīspadsmit gadu vecumā 188 cm garā

Uļjana bija pāraugusi visu Medumu ciemu, un viņai vairs tajā nebija vietas. Uļas sirds vai lūza, kad bija jādodas prom uz Rīgu, kur viņa bija uzaicināta mācīties Basketbola skolā, un jau pēc diviem gadiem meitene spēlēja Latvijas vadošajā sieviešu basketbola komandā TTT Rīga. Bet ne jau tikai augums sekmēja Uļjanas augšanu, galvenokārt to ietekmēja neatlaidība un cīņasspars.

TTT komandas sastāvā nu jau 212 cm garā Uļjana pārauga Rīgu un pārauga Latviju, kura tolaik bija Padomju Savienības sastāvā. Viņas komanda drīz vien izcīnīja PSRS čempionāta zelta medaļas un paveica to vēl 20 reizes, 18 reizes izcīnot arī Eiropas kausu – sasniegumu, kas ierakstīts Gīnesa rekordu grāmatā. Uļjanas lietderības koeficients bija gandrīz divreiz lielāks nekā jebkurai citai spēlētājai. 70. un 80. gados viņa izauga par vadošo pasaules basketbola spēlētāju, divkārtēju olimpisko, trīskārtēju pasaules un vienpadsmitkārtēju Eiropas čempioni PSRS izlases sastāvā basketbolā.

Uļjana ir pirmā Eiropas basketboliste, kas uzņemta ASV basketbola Slavas zālē. Saņemot šo pagodinājumu, Uļa esot teikusi vārdus “Es mīlu šo spēli” (*I love this game*), kas kļuva par Nacionālās basketbola asociācijas un visa pasaules basketbola devīzi. Tāpēc viņa nav tikai viena no lielākajām, bet arī viena no lieliskākajām basketbolistēm pasaulē.

VAIRA

Kad Vaira bija vēl pavisam maza meitenīte, sākās pasaules karš, kura dēļ viņas ģimene bija spiesta doties prom no Latvijas bēgļu gaitās. Vaira nonāca bēgļu nometnēs Vācijā, pēc tam viņi pārcēlās un Maroku un vēl vēlāk uz Kanādu. Katrā valstī Vaira

iemācījās kādu valodu, un, kad pieauga, viņa prata runāt jau piecās valodās. Taču viņai ar to vēl nepietika, viņa gribēja zināt vēl vairāk – izprast pasauli un to, kā darbojas cilvēka prāts, atmiņa un valoda. Vaira kļuva par psiholoģi, zinātnieci, profesori un pierādīja sevi daudzdos dažādos vadošos amatos.

Vairas sirdslieta vienmēr palika latviešu tautasdziesmu pētišana un to vērtības saglabāšana, jo ar tām saistījās viņas pašas dārgākās atmiņas. Viņa uzskatīja, ka, dziedot bērnam šūpuļdziesmas un pasakas, tās kļūst par daļu no paša cilvēka, kā tās bija kļuvušas par daļu no viņas.

Vaira atgriezās Latvijā tikai pēc vairāk nekā pusgadsimta. Tērpusies tautiskiem rakstiem nosētā blūzītē un apjokusies ar

Tērpusies tautiskiem rakstiem nosētā blūzītē un apjokusies ar Lielvārdes jostu, viņa ienāca Latvijas Saeimā un tika ievēlēta par Latvijas prezidenti.

Lielvārdes jostu, viņa ienāca Latvijas Saeimā un tika ievēlēta par Latvijas prezidenti. Viņa strauji kļuva par spilgtāko Austrumeiropas līderi, Baltijas “dzelzs lēdiju” un iemantoja plašu Latvijas iedzīvotāju atziņību. Prezidente īpašu nozīmi veltīja ārpolitikai un

tam, lai Latvija tiktu uzņemta Eiropas Savienībā un NATO. Viņa kļuva populāra pasaulē ar Latvijas 20. gadsimta vēstures problēmu skaidrošanu un pat tika izvirzīta ANO ģenerālsekretāres amatam.

Uzrunā tautai ar vārdiem “Mēs esam stipri, mēs esam vareni” prezidente Vaira aicināja ikvienu iedzīvotāju neatkarīgi no tautības, dzimuma un sociālā stāvokļa pašu aktīvi darboties savas un valsts labklājības labā, atteikties no “dzīves pabērnu” lomas un cieņīgi stāties līdzās citām pasaules tautām. Viņa īpaši uzsvēra sieviešu nepieciešamību iesaistīties ekonomikā, izglītojoties un pašām uzsākt savu uzņēmējdarbību. Vaira uzskatīja, ka sievietei nav jāizdara izvēle – būt zinātniecei vai būt mātei. Viņa arī pierādīja, ka nevienā

amatā, pat uzņemoties vadību politikā, sievietei nav jāatsakās no sava dzimuma.

INGA

Kad Inga mācījās skolā, sievietes jau drīkstēja studēt visdažādākajās nozarēs. Latvija bija neatkarīga valsts un tai pat bija sava Kultūras akadēmija. Vēl jo vairāk – akadēmijas pārstāvji paši nāca uz Ingas klasi un aicināja studēt rakstniecību.

Inga bija kautrīga un bikla meitene, kurai bija grūti citiem pateikt, ko viņa domā. Likās, ik reizi, kad viņa pasaka kaut ko pašai svarīgu, iestājas neomulīgs klusums, tāpēc meitene bieži izvēlējās labāk nerunāt. Viņa bija centīga, labi mācījās un nevienam neko nestāstīja, arī ne tad, kad viņai darīja pāri.

Reizēm Ingai izdevās savas sajūtas formulēt dzejoļos, taču viņa nebija droša, ka tie ir pietiekami labi, kamēr neguva apkārtējo apstiprinājumu. Meitene gribēja iemācīties rakstīt labāk, taču vecāki uzskatīja, ka jāstudē ekonomika, jo tikai ar to var nopelnīt naudu. Būdama paklausīga meita, Inga iestājās ekonomistos, taču vēlēšanās rakstīt nekur nepazuda. Pēc atkārtotiem centieniem iznāca Ingas pirmā dzejas grāmata, tapa pirmās lugas, izrādes, un Inga sāka sev noticēt.

Lai pierādītu vecākiem, ka spēs sevi nodrošināt, arī būdama rakstniece, Inga stājās arī dažādos darbos, bet darīt vairākas lietas vienlaikus bija grūti. Katru reizi, kad Inga strādāja pie savas grāmatas, maizes darbs no tā cieta un bija jāmaina. Kad Ingai piedzima meita, viņa atskārta, ka vairs netiek pie rakstīšanas. Lai arī bērns bija abu vecāku, atsacīšanās tika sagaidīta tikai no viņas, nevis godīgi dalīta uz pusēm. Tajā laikā Inga bija jau atzīta dzejniece un nebija ar mieru

Inga ir feministe – cilvēks, kurš arī 21. gadsimtā iestājas par sieviešu tiesībām. Par tiesībām neizlikties un tiesībām nepatikt.

klūt par mājsaimnieci, tāpēc viņa piecēlās un pateica: “Tas nav OK! Sievietes nav paredzētas vīriešiem. Sievietes ir paredzētas pašas sev. Un pieaugušas sievietes pašas nosaka savas robežas.”

Viņas vadībā ik mēnesi notiek sieviešu standapi jeb stāvizrādes, kur sievietes pieceļas kājās un atļaujas būt smieklīgas, rupjas un atklātas. Viņas dalās stāstos un sieviešu problēmās, kas agrāk tikušas noklusētas vai uzlūkotas kā atsevišķi gadījumi, nevis kā grupai raksturīgas. Inga ir feministe – cilvēks, kurš arī 21. gadsimtā iestājas par sieviešu tiesībām. Par tiesībām neizlikties un tiesībām nepatikt. Par līdzvērtīgām iespējām visās jomās un to, lai ikviena spējas un viedoklis tiktu cienīts neatkarīgi no dzimuma.

Lielas jubilejas nelieli elementi

ILUSTRĀCIJA Toms Treibergs

Lieli notikumu spozmē mēdzam neievērot niansas, kuras ir šīs spozmes veidotājas un konkrētā notikuma rakstura iekrāsotājas. Zīmējumu autors, būdams dzejnieks un aktieris, nevis profesionāls ilustrators, izvēlēties personiski nozīmīgas detaļas, kurām ir gan jaunrades, gan tradīcijas svars; tādējādi piedāvājot savu redzējumu par simtgades “neredzamo” uzbūvi un saturu.

Pēc atmiņas slikti uzzīmēti, bet dārgi draugi

TEKSTS **Marija Luīze Meļķe**FOTO **Ģirts Raģelis**

Meitene ar matiem pāri pleciem un bītlēni. Izteiksme īpatnēji izbrīnīta, blāvas uzacis ar vietām tumšākiem punktiem. Izteiksmīga liekuma, bet smalks deguns, kalsna seja. Priekšējās matu šķipsnas simetriski gaišākas nekā pārējās, aizliktas aiz ausīm.

Blakus puisis ar tādām pašām uzacīm kā meitenei, bet biezākām. Iegarenas acis, plata piere, mute, deguns un zods – pārzīmēts tomēr nedaudz šaurāks. Ļoti sprogaini mati. Svītrotā, vaļēja žakete ar tumšu kreklu zem tās.

Nākamā atvēruma vienā pusē tumšmataina meitene ar tumši krāsotām acīm un lūpām. Nelielajā degunā starp nāsīm pīrsings, ap to vasarraibumiņi. Mugurā jaka ar kapuci.

Otrā pusē arī meitene. Viņai paspūruši mati, pār pieri nogriezti īsāki. Pavisam līdzīgs deguns kā pirmajai meitenei, mute savilkta domājošā izteiksmē. T kreklis ar uzrakstu “Reality is shit”.

Nākamajā lapaspusē sašvīkāts un pārsvītrots laukums galvas formā. Cauri vid apaļa briļļu rāmja forma un uzacis.

Es pie šī atgriezīšos vēlāk.

(vēlāk)

Lapas labajā pusē nepārlicinoši iekomponēts jauna vīrieša portrets. Atkārtoti pārzīmētas ausis un zoda līnija, ap kuru savilkti švīkājumi izskatās pēc bārdas rugājiem. Īsi, tumši mati, brilles ar apaļiem rāmjiem, aiz tiem pievērtas acis un mazliet smīnoša mute.

Nē, vajadzīgs vēl viens mēģinājums.

(vēl viens mēģinājums)

Sasodīts, šis vispār nav labi. Man taču ir vēl sazin cik darba priekšā – divi blondi puīši, meitene, kas vienam no viņiem ļoti līdzīga, tad viena ar savdabīgu grimu, kas klāj visu seju. Vajadzētu arī mazo brāli uzzīmēt, kurš, starp citu, ir izaudzis nenormāli garš, tas ir, ne jau nenormāli, bet ļoti. Un mans miļlais kaķis. Bet te kārtējais mēģinājums, atkārtoti pārsvītrots, bet šoreiz necenšoties pavisam noslēpt galīgi jocīgo skatu ar nedabiski lielām acīm, atkal aiz šķībi uzvilcām brillēm, pavisam ovālu galvu un visu pārējo arī greizu.

Atvērumā blakus tukša lapaspuse, kurai cauri spiežas sākums dzejolim par to, kā es nevaru uzzīmēt šobrīd viskošāk manā apziņā pastāvošo cilvēku, varbūt tāpēc, ka īstenībā neesam draugi, varbūt es viņu spiežu šeit iezīmēties.

Patriotu “business”

TEKSTS Aivars Madris

FOTO Ēriks Kukutis

Kad viss ir noslēdzies, mūs atved atpakaļ uz bataljonu un nodod virsseržanta gādīgajās rokās. Tiekam fotografēti apliecību izgatavošanai, saņemam ieskatu turpmākajās dienesta gaitās, jau kuro reizi jānorāda sava kontaktinformācija. Beigās virsseržants dod mājienu, ka būtu lietderīgi pirms nodošanas iztīrīt ieročus, kuri pēc šaušanas ar salūtmuniciju, protams, ir nevēlami, kā pielieti ar piķi. Griļojoties drudža karsonī, mēģinu vērst uzmanību uz savu, iespējams, laužto roku, kas pēdējo 48 stundu laikā pieņēmusies apmēros vismaz divkārtīgi, un jautāju, vai nav iespējams atbraukt citu dienu iztīrīt ieroci, jo būtu vērtīgi aizbraukt uz traumpunktu. Virsseržants sarauca pieri un uzmet man paviršu skatienu.

“Vai tad tev roka krīt nost? Šļācas asinis?”

Traumpunkts taču strādā visu diennakti, nenokavēsi...”

Pēc eļļas dvakojošajā darbnīcā pucējot strokus, spriežam, ka mūs vienkārši nedrīkst atlaist pārāk ātri, pirms nav beigusies darba diena, jo samaksu taču saņemsim par pilnu dienu. To, ka šādi piegānītus ieročus nav iespējams iztīrīt četru stundu laikā, nometnē pavadītajās trīs nedēļās jau esam sapratuši.

Zemessardze ir patriotu lieta jeb “business”, kā saka armijā. Vismaz tā varētu (vajadzētu?) domāt, pirms pats neesi ticis iekšā. Taču patriotisms, protams, ir grūti definējams un plaši stāpāms jēdziens. Ir karstasinīgie skaļie patrioti, kuri runā kā no Nacionālās apvienības priekšvēlēšanu programmas. Ir klusie patrioti, kuri nerunā gandrīz nemaz, bet apzinīgi dara visu, ko liek.

Ir piedzīvojumu meklētāji, ir tie, kuriem kaut kas ir jāpierāda sev un pasaulei, un ļaudis, kas vienkārši vēlas uzlabot fizisko. Vairākiem izšķirīgais grūdiens ir bijusi Latvijas valsts simtgade. Viņi to pasniedz kā savu dāvanu Latvijai. Ir džeki no jaunsardzes, patiesībā vesels lērums, kuriem nagi niez beidzot pašaudīt ar kaujas lodēm un par to vēl saņemt naudiņu ikvakara aliņam pie “Top” veikala. Ir cilvēki, kuri baidās no otras Doņeckas un “zaļo cilvēciņu” invāzijas. Sieviešu nav daudz, mūsu vadā tikai trīs. Viena meitene ir no jaunsardzes, viņa gatavojas profesionālajam dienestam un šauj labāk par lielāko daļu džeku. Otra strādā par veterinārārsti un, šķiet, ir no klusajiem patriotiem. Trešajai ir veselības problēmas, izskatās, ka viņa sver mazāk par ekipējumu, kas visiem ir jāstaipa līdzī, taču līdz beigām iztur visas. Ir, protams, arī daudzi citi, katram ir savs stāsts, katram ir savs skatījums, bet procesā viss sajūk kopā, pārklājas un, saprotams, arī mainās. Ir puisis ar pamatīgi traumētām kājām, kuru uz nometni atvedis senciis “principa pēc”. Viņš nevar skriet, nepiedalās fiziskajās nodarbībās un stāsta, ka var zaudēt kājas. Pēc nedēļas vecāki apžēlojas un aizved savu atvasi no nometnes. Es nezinu, pie kuras kategorijas piederu. Laikam mazliet no visām. Nav jau nekādu kategoriju, ir cilvēki. Šeit ir arī čalis, gadus trīsdesmit vecs, kurš nepārtraukti deklarē, ka viņam viss ir po, un mokās ar iedzimtu gremošanas trakta slimību. Viņš ēd tikai līdzpaņemto paiku un cītīgi skaita līdzī, cik daudz saņems kompensācijā par uzturu. Vēlāk viņš uzzina, ka uzturdevas kompensācija par dienu ir divreiz mazāka, nekā bija cerējis, un saplok vēl vairāk. Viņš notinas pirms pēdējās nedēļas, kad paredzēts braukt uz mežu. Izņēmuma gadījumi paliek atmiņā visspilgtāk.

Šovasar ir “paveicies” ar laika apstākļiem. Sākot pārvietoties formastērpā, piepeši saproti, ka dabā šādā laikā pastāv tikai divi

agregātstāvokļi: ļoti karsts un neizturami karsts. Vēlāk, kad jāstaigā ar pilnu ekipējumu (uzkabe + pilna mugursoma + ierocis), tiem pievienojas arī trešais stāvoklis: pekle. Divdesmit dienu laikā izdzeru un izsvīstu vairāk nekā visu iepriekš šajā pasaulē pavadīto trīsdesmit gadu laikā. Kamuflāžas krēms pusstundas laikā vienkārši notek no sejas. Nepanesamais karstums ievieš savas korekcijas. Par mums apžēlojas, samazina fizisko slodzi, ļauj pārvietoties arī bez frenčiem, nemitīgi liek dzert un uzturēties ēnā. Dramatiski pieaug ārsta telts apmeklējums un pretsāpju līdzekļu patēriņš. Arī uzturs izrādās nepietiekams, cilvēki sāk slēgties ārā no bezspēka un pārkaršanas. Skautu teiciens skan: “Esi vienmēr gatavs!” Tomēr ne visi izrādās tam gatavi. Dažiem sākas atūdeņošanās, viņus aizved no nometnes tieši uz slimnīcu. Ar katru dienu kļūst arvien karstāks, tad sākas šaušana, kas, protams, notiek zem klajas debess. Izjūtas šautuvē var salīdzināt ar sauļošanas kažokādā, rokās turot hanteles. Sviedri tā aizsit acis, ka šauju pārsvarā pēc intuīcijas. Viss ir piesvīdis, eļļains, smilšains un nobrāzts jēls. Sola, ka mežā būšot vieglāk.

Zemessardzes divdesmit dienu nometni var uzskatīt par armijas simulatoru ar pamata līmeņa grūtības pakāpi. Profesionālajā dienestā visus, protams, drāž daudz skarbāk. To nemitīgi atgādina gan instruktori, gan tie PD karavīri, kurus sastopam apmācību procesā. Kamēr šautuvē taisu savus godīgi nopelnītos 130 vingrojumu par pēc piena aizlaisto municiju (no veselā saprāta viedokļa raugoties – kāda gan tur starpība, vai lodes ieurbjas smilšu valnī pēc saskares ar plāno kartona figūru vai bez tās?), viens no mūsu uzraugiem stāsta, kā savā mācību laikā taisījis 200 vingrojumu par katru netrāpīto lodi. Tūkstošiem vingrojumu dienā. Dienu pēc dienas. Nedēļām ilgi. Mums stāsta, ka zemessardzē viss notiek maigi, jo svarīgi paturēt katru cilvēku. Tikmēr PD ir jāatlasa tikai morāli

un fiziski izturīgākie. To jūt arī instruktoru attieksmē, kas kopumā ir negaidīti iejūtīga, ar dažiem izņēmumiem. Taču, kā jau skolā, arī šeit lielāko respektu iegūst tieši skarbie džeki, kas prot uzturēt disciplīnu un panākt, ka viņos klausās. Tie, kuru sejā nolasāma pieredze, ko iespējams iegūt tikai “tur, ārā”, misijās Irākā vai Afganistānā, kur sejā lido istas lodes, zem kājām eksplodē īsti spridzekļi un biedri noasiņo līdz nāvei, izšļācot no ķermeņa istas, siltas asinis. Izteiktā nežēlastībā krīt tikai viens no instruktoriem, kuru daži no jaun-sardzes zeperiem sāk atklāti izņirgt, bet Saša, mūsu vada “spēka zars” un balamute, pat sola “iedot pizdi” pēc nometnes beigām. Viss tikai tāpēc, ka šim instruktoram – atlētiskam leišu izcelsmes kaprālim – ir stingras prasības pret mums fizo treniņos. Nenoliedzami, viņš brīžiem pārspilē, jo kursanti nespēj izpildīt uzdotos vingrojumu, par ko saņem no instruktora atklātu kritiku, vairāki gūst traumas, sākas sūdzību vilnis, ko laikam jau sadzird augstākie spēki, un instruktors vēlāk paze-mina savu prasību latiņu.

Ar sodiem vispār ir dīvaina situācija. Sākumā visi par to vien runā, kā pumpēsies līdz spēku izsīkumam, taču izrādās, ka miesas sodi nometnē nepastāv. Tos aizstāj intelektuālais sods – esejas rakstīšana par katru izdarīto pārkāpumu. Daudziem tas izrādās grūti pārvarams izaicinājums, notiek pat eseju pirkšana par naudu. Sākas lūgšanās, vai nevar esejas aizstāt ar vingrojumiem, kas tiek uzklašītas. Otrajā nedēļā visi taisām vingrojumu, ka prieks. Arī instruktori jūtas acimredzami omulīgāk, liekot grēkāžiem raut balstā. “Ja nestrādā galva, lai pastrādā rokas. Tad arī galva pamodīsies un sāks strādāt,” mūs uzmundrina seržants, kura rīcībā nokļūstam pēdējā nedēļā. Man krīt tā laime uzrakstīt tikai vienu eseju – par nepareizi novietotām sporta korpēm zem gultas. Ar plašu atvēzienu apceru estētikas nozīmi militārajā sfērā, taču man nav ne jausmas, vai štāba virsseržants

manu sacerējumu vispār izlasa.

Vai atceraties Kubrika filmu “Pilnavalka lode”? Tas ir stāsts par amerikāņu jūras kājnieku vienību, kas pēc smaga mācību procesa tiek nosūtīta uz Vjetnamu. Filmā redzamajā vienībā ir apkopotas visas karavīru tipu klišejas, kādas varat iedomāties, – jokupēteri, inteligenti, skarbie džeki, nikuļi un dīvaini. Dīvainā kārtā šīs klišejas mēdz sevi manifestēt arī reālajā dzīvē, īpaši, ja runa ir par vietu, kur vienuviet saplūst cilvēki no visdažādākajiem sabiedrības slāņiem, dažādu dzimumu, vecumu, ar atšķirīgu izglītības līmeni, ģimenes stāvokli, sociālo statusu utt. Arī mūsu vadam paveicas ar railbu kompāniju. Jau pēc dažām dienām sevi piesaka jokupēteri – Emīls un Edgars, kas ātri atrod kopīgu valodu un savā nodabā izveido “Nereagētāju vienību”, par kuras simbolu un visu lietu mēru kļūst intīmpreču veikalos iegādājamais instruments: strapon. Puiši ar savu lietu aizraujas nopietni, pat sastāda vienības reglamentu un pakāpes, paši sevi ieceļot par ģenerālstraponiem kā vienības virspavēlniekiem. “Nereagētāju vienība” aktīvi aicina savās rindās jaunus rekrūtus no pārējā vada, kā arī izplāno un īsteno dažādas “misijas”. Spilgtākā no tām ir puišu gājiens uz dušām, ko viņi veic, ietērpušies pončo un aizsargbrillēs, no mobilā telefona dārdinot paveco diskotēku hitu “Crazy Frog”. To viņi atkārti vēl dažus vakarus, līdz kaprāļiem no C plūsmas pacietība ir izsmelta, un džeki tiek nosūtīti “specuzdevumā” – izrakt “baseinu” blakus bāzes teritorijā esošajam diķim. Nākamajā naktī seko jauns “specuzdevums” – sagādāt patikamu pārsteigumu visiem nometnes dalībniekiem, uz ēdnīcas galdiem saliekot vāzītes ar svaigi plūktiem pļavas ziediem. C plūsmas kaprāļi vispār izrāda iniciatīvu nometnes dzīves kvalitātes uzlabošanā ar dažādiem jaunievedumiem. Mans favorīts ir “laimes rats” – paštaisīta rulete, kas jāgriez

visiem pīpētājiem, kuri iecerējuši uzvilkt dūmu pēc oficiālā naktsmiera iestāšanās. Džekpots ir 250, kas nozīmē 250 vingrojumus laimīgajam smēķētājam. Dzirdēts par čali, kurš vienā vakarā “izcēlis” divus džekpotus pēc kārtas.

Tikmēr Dižais ir nodaļas Homērs Kaudze, ja atceramies to pašu Kubrika filmu: neattapīgais, kurš vienmēr pamanās kaut kur iekulties vai kaut ko sačakarēt. Te viņš iet čurāt un ieperas dzeloņdrātīs, te skaļi palaiž gāzes štāba virsseržanta uzrunas laikā, te aizmieģ sardzes laikā, kamēr instruktors raugās viņam sejā. Saša atkal ir spicais džeks, kurš visu ir jau darījis, visu var izdarīt, nebaidās runāt pretī instruktoriem vietā un nevietā, taču marša mierīgi stiepj divas somas un vēl palīdz pārējiem. Viss notiek gluži kā filmās. Bet varbūt filmās viss tomēr notiek kā dzīvē?

Protams, ir savā starpā jāsadzīvo un jāspēj sadarboties. Tas ir nerakstītais mācību pamats. Kopumā dzīve teltī atgādina skolas ekskursiju. Kāds liek savas zeķes un apenes, kur grib, kāds mēģina ieviest kārtību, kāds nepārtraukti cenšas piebezdēt visu telti, par to skaļi liksmojot, kāds uzvedas kā angļu aristokrāts – vai vismaz cenšas, līdz asinsspiediens iznāk ārā pa ausīm. Protams, nemitīgi notiek kasišanās – par sīkumiem, par mācību uzdevumiem, par šefību un par ko vien ienāk prātā. “Boys will be boys,” kā dzied tanī senā dziesmā. Taču arī meitenes nestāv malā, kad vairs nespēj izturēt “bezpriģelu”. Džeki atbildi parādā nepaliek, un dažreiz verbālie uzbraucieni sasniedz tādu dibengala līmeni, ka gandrīz vai sāk domāt – esi nonācis nepilngadīgo kolonijā. Konflikti notiek vairākos līmeņos – privāti uzbraucieni aci pret aci, tad nodaļas mēroga cikstiņi, beigās jau viss vads ir uz nažiem. Tomēr visi paliek draugi, neviens tā arī nesakaujas, lai gan dažreiz līdz tam nonāk sprīža attālumā.

Vislielākā kopības sajūta dzimst ikvakara pastaigas laikā, kad apvienojam ierindas

mācību ar militārās dziedāšanas pamatiem. Dziesmu vads izvēlas pats, un sākam ar “Div’ dūjiņām”, ko instruktori gan uzskata par pārāk gaudenu militārā gara stiprināšanai, tomēr izvēli akceptē. Raujam “Div’ dūjiņas”, cik jaudas, tomēr par vada hitu kļūst mūsu nodaļas instruktora piespēlētā dziesma par latvju kājnieku, ko sacerējusi viņa paša vienība: “Paskat, māmiņ, kas tad tas? / Pēc marša kājas lupatās / Kājnieku saule aust / Miesā slapjš, bet garā sauss / Sveicu tevi, kājniek / Mūsu zemes saimniek.” Dziesma tā iekrīt sirdī, ka bļaujām to arī nodaļas sastāvā, stāigājot starp nodarbībām. Pēc dažām dienām dūšīgas bļaušanas balss ir tik nodrillēta, ka nevaru pat pačukstēt. Tomēr saviņojums ir spēcīgs, un brīžiem pat izsīt asaras, kad vadam maršējot izdodas atrast ideālo harmoniju gan soli, gan balsī, gan garā.

Acis nepaliek sausas arī zvēresta nodošanas laikā. Tās aizpildīt ar asarām ir kapelānu uzdevums, kuri savu darbu pieprot, kaut trafarētās frāzes pašas par sevi bez apkārt valdošās atmosfēras droši vien nenostādātu ne uz pusi tik labi. Taču, stāvot Brāļu kapos plecu pie pleca ar tikko satiktajiem biedriem un ar cieši sažņaugtu patšauteni rokās skatoties uz Māti Latviju, no kapelāna mutes plūstošās, ar brāzmojošu patosu un patriotismu uzpumpētās klišejas piepeši atdzīvojas, pat materializējas, un viņa piesauktā atbildība un pienākums vairs neattiecas uz kaut kādu abstraktu kopumu, bet tieši uz mums, šeit stāvošajiem. Protams, ne jau nu visi ir tik jūtīgi, un pēc ceremonijas ātri vien pārslēdzamies atpakaļ ierindas joku līmenī, tomēr vismaz neilgu brīdi gaisā virmo kaut kāds neizsakāms garīgās enerģijas lādiņš.

Labākais, kā vienmēr, ir pietaupties beigām. “Mežs” patiesībā izrādās mācību poligons, kuram visapkārt kuplo staltas priedes un ozoli. Šeit mūs sagaida arī solītais lietus, kas, protams, list tieši tad, kad jāuzceļ telts un jāiekārto nometne, kā arī jādodas

nakts apgaitā. Acumirkli viss ekipējums, ierocis un apģērbs nokļājas ar slapju smilšu kārtiņu. Smiltis ir caurviju motīvs visai pēdējai nedēļai – tās iekļūst it visur, aiz apģērba, apavos, matos, pat gremošanas sistēmā, jo arī ēdiens bieži šķiet ar smilšu piemaisījumu. Atgriežas arī vecais draugs karstums. Tikmēr slodze arvien pieaug, sākas uguns un kustības nodarbības mežā, kas ietver sevī abas minētās lietas: bliešanu ar salūtpatronām, līdz ausis džinkst, un zibenīgu diebšanu pa grāvjiem un ciņiem pretī ienaidnieka galīgai sakāvei vai – gluži pretēji – vēl zibenīgāku atkāpšanos. Laimīgā kārtā neviens neko nesalauž. Tomēr pavisam bez traumām arī neiztiek. Naktī pirms noslédzošā pārbaudījuma mums drillē mācību trauksmi, kas pati par sevi nebūtu nekas traģisks, ja vien tumsā un steigā kaut kur neatsistu elkoni. Elkonis sāk strauji pampt, sāpes caururbj ķermeni, taču padoties nav laika, jo atlikušas pēdējās 24 stundas. Dodamies mežā un ierīkojam patruļbāzi. Sāk pamatīgi mocīt drudzis, bet acu priekšā jau rādās laika atskaite, gluži kā filmās uz spridzekļiem, kur žigli tekalē sarkanie cipariņi. No negulēšanas un parguruma sākas paranoja, ir pilnīgi skaidrs, ka pēdējā naktī jau nu noteikti uzbruks. Sardze notiek pa diviem uz maiņām, lai visiem būtu iespēja pagulēt, tomēr izlemjam, ka sargās visas pozīcijas, mainoties ik pa pusstundai. Neviens, protams, tā arī neuzbrūk, bet miegs izčakarēts pēc pilnas programmas. Toties septiņos ierodas seržants un aizved uz slēpni, kas ir mūsu noslēguma pārbau-dījuma galvenā daļa. Ierokamies sūnās un nekustīgi eksistējam, līdz atskanēs signāls. Galvā ieslēdzas gatavais zootrops, tikmēr elkonis sevi atgādina ar maziem, uzstājīgiem sāpju impulsiem, it kā rokā kaltu dzenis. Lai sevi uzmundrinātu, domāju par mūsu nodaļas instruktora stāstīto, kā viņš nosoļojis trīsdesmit kilometru maršu ar lauztu kāju, aptinot to ar izolācijas lenti. Tarkšķ šāvieni,

ienaidnieks tiek sekmīgi iznīcināts, tomēr seržants ir mums sarūpējis mazu pārsteigumu. Imaginārās granātas sprādzienā tiek ievainots otrs instruktors, kuru tagad ir jāaiznes līdz patruļbāzei. “This is it. One last job,” kā saka filmās. Visi bļauj cits uz citu, un seržants auro visiem pāri. Kaut kādā mistiskā veidā tiek saliktas nestuves, kaut kādā mistiskā veidā mums izdodas uzlikt ievainotajam kaut ko līdzīgu spiedošajam pārsējam, kaut kādā mistiskā veidā izdodas zibenīgi aizbērt un noklāt sūnām visas izraktās aizsargpozīcijas. Sākas ilgi gaidītā un aprunātā Golgāta – maršs, kura beigās sagaida nometnes noslēgums un berešu pasniegšana pamatpamācību noslēgušajiem zemessargiem. Taču līdz tam vēl ir jātiek. Ceļš nav garš, laikam tikai daži kilometri tradicionālo divdesmit vietā, taču mūsu “ievainotais” un viņa ekipējums, kas arī jānes līdz, liek izjust praksē laika relativitātes teoriju. Seržants, kurš iet pa priekšu, pilnvērtīgi izmanto apkārtnes reljefa īpatnības, tāpēc maršs drīz pārslēdzas uz dinamisku kalnu pārgājienu ar šķēršļu joslas elementiem. Kad esam sasnieguši galamērķi – evakuācijas punktu –, spēka nav pat tik daudz, lai padzertos. Tomēr pats lielākais trieciens vēl ir priekšā. Kad atsākas joki un iestājas atslābums, viens no vidējās paaudzes džekiem piepeši saļimst. Tagad mums ir īsts cietušais, nevis simulācija. Jāni aiznes uz tām pašām nestuvēm, kurās pirmīt omulīgi dusēja “ievainotais” kaprālis. Vēlāk uzzinām, ka viss būs labi, tomēr no dehidratācijas būs jāatgūstas slimnīcā. Soļojam pēc savām beretēm lejā no kalna ar dziesmu par latvju kājnieku.

Atpakaļ bataljonā mūs sagaida viens no atraktivajiem “Charlie” plūsmas kaprāļiem.

“Nu, kā nometne? Baigā h**ņa, ne?” viņš smejas. Man acu priekšā joprojām ir sagumšais Jānis ar nokārtu galvu, uzpampusi roka pulsē cauri smadzenēm, taču atiežu lūpas smaidā un piebalsoju pārējiem: “Protams. Sūds un pieci.”

